

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

ТВОРИ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЇХНЄ ВИВЧЕННЯ В ЗЗСО

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 6 курсу, 601 групи

Ткач Юлія Віталіївна

Керівник: доктор філологічних наук,
професор **Мельничук Б.І.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № від

Зав. кафедри _____ доц. Мальцев В.С.

Чернівці – 2024

Анотація

Тема магістерської роботи – «Твори Юрія Федьковича для дітей на їхнє вивчення в ЗЗСО». Мета дослідження – з'ясування особливостей творів письменника для дітей у контексті його загальної літературної спадщини, визначення виховного потенціалу цих творів та специфіки використання у шкільній практиці.

Розглянуто пов'язаний із Ю. Федьковичем біографічний матеріал, указано на особливості життєво-творчого шляху письменника, його педагогічної та просвітницької діяльності у зв'язках із художнім самовираженням. Здійснено поглиблений аналіз творів Юрія Федьковича для дітей (казок, оповідань, байок, придабашок, мудрішок, загадок тощо) в аспекті тематики, ідейного змісту, художніх особливостей. Визначено методи та прийоми вивчення творів письменника в ЗЗСО відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Ключові слова: Юрій Федькович, Буковина, біографія, творчість, вивчення творчості письменника у школі, виховний зміст.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТВОРЧІСТЬ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА В РЕЦЕПЦІЇ КРИТИКИ І ПЕДАГОГІЧНІ СТОРІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПИСЬМЕННИКА.....	8
1.1. Дослідження творчості Юрія Федьковича.....	8
1.2. Зв'язок творчості з педагогічною діяльністю, її значення для розвитку освіти на Буковині.....	15
РОЗДІЛ 2. АДРЕСОВАНА ДІТЯМ ПОЕЗІЯ І ПРОЗА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА: МОТИВИ, ОБРАЗИ, ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ...	21
2.1. Поетична творчість у дитячому читанні.....	21
2.2. Провідні мотиви байок, придабашок і мудрішок	25
2.3. Виховний зміст казок письменника.....	30
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА В ЗЗСО.....	36
3.1. Основні підходи до вивчення спадщини письменника на уроках української літератури та в позаурочний час.....	36
3.2. Мовні особливості творів Ю. Федьковича.....	43
3.3. Особливості використання творів письменника, які не призначені для дитячого читання.....	51
РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКИ ШКІЛЬНИХ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗА ТВОРЧІСТЮ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА	61

4.1. Розробка уроку з позакласного читання для учнів 6 класу ЗЗСО	61
4.2. Розробка уроку з позакласного читання для учнів 9 класу ЗЗСО	67
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Творчість Юрія Федьковича посідає визначне місце серед наших літературних надбань. Для нас вона унікальна тим, що своєрідна, що синтезує риси кількох напрямів української літератури. Однак тематика творів цього письменника і традиційна, і така, що вписує цю постать в історію вітчизняної та європейських літератур.

До вивчення творчості Ю. Федьковича зверталось багато літературознавців, серед яких не можна не згадати передовсім О. Маковея, автора «Життєпису Осипа Юрія Гординського-Федьковича» [17] та інших досліджень, І. Франка («Молодий вік Осипа Федьковича» [39] та інші праці). Постать буковинця цікавила також М. Юрійчука та З. Івашкевич, М. Нечиталюка, М. Шалату, Ф. Погребенника, П. Загайка, Л. Ковалець та інших учених. Варто згадати випуск «Наукового вісника Чернівецького національного університету» за 2005 року, що має назву «Творчість Юрія Федьковича в контексті української та світової літератури». Попри існування такого масиву праць потребують поглибленого прочитання твори Юрія Федьковича, призначені для дитячої аудиторії, що буде об'єктом нашої уваги у кваліфікаційній роботі.

Питання популяризації творів Юрія Федьковича в сучасному книжковому просторі досить успішно розв'язане з виходом п'ятитомного видання творів письменника в шести книгах. Видання здійснене в Чернівцях зусиллями Б. Мельничука, М. Юрійчука, Л. Ковалець та Л. М. Черняк. Варто виокремити третій том у цьому шестикнижжі, де зібрано найбільшу кількість творів Ю. Федьковича для дітей. Відкривається том розлогою вступною статтю «Задля дитини – задля прийдешності», де Б. Мельничук подав докладний літературознавчий аналіз надрукованих там творів для юних читачів [33]. Разом з тим п'ятий том цього ж видання є не менш значущим зібранням науково-популярних праць, публіцистичних творів, що мають безпосередній стосунок до

розвитку та формування освітянського простору Буковини [35]. Крім того, у першому та другому томах також можна знайти вдалі зразки творів Ю. Федьковича для вивчення їх у школі, які навіть не призначались для дитячого читання. Однак цей матеріал досі належно неактуалізований, не розглянутий у відношеннях до школи і юних читачів. Ось чому назріла потреба у здійсненні вичерпного аналізу створеного письменником для дітей, з'ясуванні особливостей ідейно-тематичного змісту цих творів, їхнього виховного потенціалу та можливостей використання таких набутків у дитячому читанні.

Мета роботи – підготувати комплексне дослідження творчості Юрія Федьковича для дітей, визначити її місце в загальній літературній спадщині письменника та в історії української художньої літератури для дітей, між тим розглянути особливості життєво-творчого шляху митця, його педагогічної, просвітницької діяльності, які вплинули на написання таких творів. Важливо також схарактеризувати жанрову специфіку цього різноманітного доробку, його виховні можливості і методику прилучення до писань видатного автора сучасних школярів.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

1. Проаналізувати наукову літературу з теми «Юрій Федькович», з'ясувати, в яких працях ідеться про обговорюване питання;
2. розглянути джерела й чинники формування Юрія Федьковича як дитячого автора, особливу увагу звернути на інспекторську та просвітницьку діяльність письменника;
3. дослідити жанрові особливості, тематику, ідейний зміст, художню своєрідність, мовні риси поетичної та прозової творчості Юрія Федьковича для дітей, визначити її місце в історії української художньої літератури для дітей;
4. з'ясувати можливості використання творчого доробку письменника для дітей на уроках української літератури в ЗЗСО;

5. підготувати розробки шкільних уроків із відповідних тем.

Об'єктом дослідження є відповідна науково-критична література, тексти творів Юрія Федьковича. для дітей.

Предмет дослідження – специфіка творчості Юрія Федьковича для дітей їхній ідейно-тематичний зміст, художні особливості, використання цієї творчості в ЗЗСО на уроках української літератури.

Обсяг роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, які мають підрозділи, висновків, списку використаних джерел з сорока шести позицій. Загальний обсяг роботи – 83 сторінки.

РОЗДІЛ І. ТВОРЧІСТЬ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА В РЕЦЕПЦІЇ КРИТИКИ І ПЕДАГОГІЧНІ СТОРІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПИСЬМЕННИКА

1.1. Дослідження життєвого шляху і творчості Юрія Федьковича

Юрій Федькович – один із когорти найталановитіших українських письменників. Його ім'я нерозривно пов'язане із зародженням української літератури на Буковині та розвитком всього українського письменства. Надзвичайно складний та нерівний видався його життєвий шлях. Вплив на його становлення як письменника мала насамперед епоха, в яку він жив. Основу його культурної спадщини складають вірші, пісні, поеми. Вони дотепер тішать читача своїм народним духом, зачаровуючи колоритом розмаїтого українського слова.

Народився майбутній письменник 8 серпня 1834 року у селі Сторонці-Путилові, яке розкинулося в мальовничій гористій частині Буковини. Хлопчик виростав серед романтичного світу гірської природи та багатой народної поезії. Мати його була неграмотною, проте мала чудову пам'ять і знала безліч народних пісень, які часто співала дітям, цим самим прищеплюючи їм любов до знедоленого простого люду. Краса рідної землі назавжди увійшла в мистецький світ Федьковича, пронизуючи його твори. Він підреслював: "Нема й нема кращого світа понад гуцульські гори. Небо над ними чисте, як дорогий камінь, смєречина зеленіє як взимі, так уліті, пташка не втихає, а хрещатий барвінок стелиться по шовкових травах, що цілу Буковину своїми запахами обвіяли" [17].

З дитячих літ Ю. Федькович перебував серед селян-гуцулів, переймався їх вільнолюбними прагненнями, засвоював народні звичаї та традиції, запам'ятовував пісні, казки, легенди та перекази, зокрема про народних месників-опришків.

Коли хлопцеві виповнилося 12 років, його віддають на навчання до Чернівців у нижчу реальну школу. Навчання у ній велося німецькою мовою, що дозволило Федьковичу досконало оволодіти нею. Це знайшло втілення у його

перших творах, які були написані німецькою. Цією мовою він писав майже все життя. У них письменник торкається тієї ж самої тематики, що й у творах українських. У його творчому доробку можна зустріти непоодинокі випадки, коли твір, написаний німецькою, є переспівом чи перекладом української народної пісні. Такі твори були високо оцінені Е.-Р. Нойбауером, Іваном Франком, чеським літературознавцем К. Кадлецем. У 1882-му році віденська преса вітала та повідомляла про вихід збірки “Am Tscheremus” («Над Черемошем»).

Револьюційні події 1848 року змусили австрійського цісаря скасувати кріпацтво. Батько майбутнього письменника, втративши посаду управителя поміщицькими маєтками, перебрався у Чернівці, де став дрібним чиновником.

Восени та взимку того ж року на Гуцульщині набрало великого розмаху антицісарське та антифеодальне селянське повстання, яким керував відважний народний ватажок Лук’ян Кобилиця.

Діяльну участь у цьому антифеодальному русі брали брат Юрія Іван і мати. Коли повстання було придушене, Іван виїжджає у Молдавію, рятуючись від переслідувань, а за ним слідом і Ю. Федькович. Там він заробляв на хліб спершу у землеміра з міста Ясси, а згодом в аптекаря у місті Нямц. У цей період Юрій багато читає та пробує писати вірші німецькою мовою. Улітку 1851 року він знайомиться з німецьким письменником та художником Рудольфом Роткелем, який згодом стане для юнака добрим приятелем та радником, допомагатиме в самоосвіті, даючи читати художні твори та заохочуючи до поетичної творчості [5].

Антифеодальні виступи селянства, кривава сваволя цісарських властей, важка особиста доля породили в душі юнака ненависть до всякого насильства, сприяли формуванню його демократичних переконань.

Батько поета, австрійський урядник, хотів бачити свого сина офіцером, і тому у 1852 році за його бажанням 18-тирічного Федьковича забирають до

війська. Довголітня військова служба залишила глибокий слід у душі вразливого юнака. Він не міг звикнути до життя у казармах, жив спогадами про минуле, згадував буковинські пісні, гуцульські легенди та перекази.

Перебуваючи у складі 41-го полку, Федькович брав участь у поході до Італії, коли відбувалась австро-італо-французька війна 1859 року. Саме тут, перед битвою, він напише перший свій вірш "Нічліг" рідною мовою.

Тривалий час юному поету доводилось служити в Трансільванії у полку, що був сформований переважно з українців – галичан та буковинців. Йому було трохи легше від інших жовнірів, оскільки добре знав німецьку мову, що дозволило йому добре розуміти накази та команди. Натомість інших вояків, які не знали мови, командири буквально катували. Федькович усіяко старався допомагати товаришам. Солдати у вільний час захопливо слухали його розповіді про рідний край, народне горе, мужніх повстанців-опришків. Разом вони співали жовнірські народні пісні. На їх основі Федькович почав створювати власні, які дуже швидко ставали популярними навіть у тих частинах, де автора не знали [17].

Таким чином, можна констатувати, що під час перебування на військовій службі розпочинається спочатку несвідома, а згодом і свідомо діяльність Федьковича як першого збирача та популяризатора народної поезії Буковини. Усьому цьому, звісно ж, сприяла любов поета до народної пісні, з прагненням запам'ятати її та поширити серед друзів.

Після італійського походу Федькович, прибувши до Чернівців, знайомиться та товаришує з активним учасником революційних подій 1848 року у Відні, прогресивним німецьким поетом Ернстом Нойбауером. Півторарічне перебування у Чернівцях мало надзвичайно важливий вплив на формування літературно-естетичних поглядів письменника [39].

Роль Нойбауера у житті Федьковича була досить значною. Надаючи молодому письменнику велику моральну підтримку, він вселив у нього віру в поетичне покликання. Він увів юного буковинця до кола своїх знайомих, серед

яких була Емілія Марошані, в яку з часом поет палко закохується. Федькович присвятив дівчині кілька зворушливих віршів, написаних німецькою мовою. Але тодішні звичаї не дозволили бути закоханим разом, і через півтора року вони змушені розлучитися. Звичай вимагав перед одруженням сплатити значну суму грошей, яких письменник не мав. А мати поспішила видати Емілію заміж за багатого поміщика.

Саме в домі Марошані відбулася доленосна зустріч Федьковича з А. Кобилянським, яка змінить його погляди та заставить по-новому подивитись на свою творчість українською мовою.

Стати на шлях служіння українським словом трудовому народові допомогли Федьковичу представники прогресивної молоді — А. Кобилянський, К. Горбаль, Д. Танячкевич. Саме вони допомагають письменнику познайомитись з творами української літератури. Вони надсилали йому українські періодичні видання, заохочували писати рідною мовою. 1862 року у Львові виходить збірка «Поезії Іосифа Федьковича», яка стає популярною серед читачів. Про цю подію І. Франко говорив, що пісні його, розміщені у книзі, розійшлися по всій Галичині. Вони поповнили репертуар гімназійних учнів та міщан. Книга побачила світ за сприяння Б. Дідицького. Поета порадувала звістка, що той високо оцінив його поетичний талант, назвавши «самородним генієм людової поезії» [39].

У час, коли світ побачила його перша збірка поезій, Федькович перебував далеко від дому, в глухому угорському містечку Кезді-Васаргелі. Він захопився піснею, хотів покинути солдатську службу і піти співати поміж народ як народний кобзар. «Нераз...занося мня гадки, аби ся зречи свої мамони та піти, співаючи Українов, охоть лиш Галичинов», - так писав у листі до К. Горбаля поет. Стати кобзарем він мріяв і в старшому віці, роздобувши собі ліру, вчився грати на ній [35].

Михайло Шалата у своїй праці «Юрій Федькович. Життєвий і творчий шлях» цитував слова письменника з автобіографії: «За мої співанки так бувало

любили, щоби того були розщипали, хто би мені згордне слово був сказав.. Ще сьогодні нагадую собі ті любі вечори, коли бувало під касарнев у світлі луни мене браття обсядуть, а я їм співаю, аж ся не одному часом сльози лицем котили; а як ся наспіваю, то оповідаю їм» [43].

Дружба Федьковича з простими солдатами була причиною того, що йому довго не присвоювали офіцерського звання. Він захопився українською художньою літературою, писаннями Г. Квітки, Марка Вовчка, П. Куліша та львівських «народовців».

У хвилини, вільні від муштри, Ю. Федькович вчив жовнірів грамоти, читав і давав їм самим читати прислані йому книги. Згодом в оповіданні «Кобзар та жовняри» він розкаже, як прості вояки ночами та в святкові дні зачитувалися тими книгами.

У 1863 році Федькович виривається нарешті з цісарської армії та повертається до рідного села, оскільки тяжко захворів на службі – почалося запалення легень. Він жадібно вдихає чисте гірське повітря, милується Чорногорою, а серце розривалося від болю народного та власного. Зі смертю матері його становище ще більш ускладнилось. М. Возняк у своїй праці «Історія української літератури» зазначав, що 24 січня 1864 року Ю. Федькович писав у листі до Д. Танячкевича: "По Новому році, суботнього вечора поховав я свою неньку стареньку, ту мученицю-удову, а сам оставсь сиротою навіки... Аж тепер я знаю, як то люди плачуть!" [35].

На його плечі лягло господарство, за яким колись доглядала мати. Щоб нічим не відрізнятись від селян, він носив гуцульську одіж, у побуті дотримувався народних традицій та звичаїв. Письменник підтримував добрі стосунки з простими людьми, допомагав їм, чим міг, а також ділився своїм нещастям, знаходячи в них розраду для себе. В простих людях Федькович вбачав носіїв народної мудрості, високих принципів моралі, душевної краси, естетичної принадності.

Тих людей, які бідно жили, але мали щире серце, письменник намагався всіяко захищати від панської сваволі. Він часто брав участь у судових процесах як їх оборонець від поміщиків за право користуватися лісами й пасовиськами.

Багато зусиль доклав Федькович, щоб поширити освіту серед трудящих. Він був шкільним інспектором, виступав за навчання в школі рідною мовою, склав "Буквар для господарських діточок на Буковині". В ім'я великої долі народної змагався, працював, творив, долав неймовірні труднощі. Скільки гіркоти, болю в його словах: "Мені не до співання, коли треба самому і зготовити собі, і випрати, і ще і від ворогів огризатися"! Та без пісні не міг уже жити: "Я не писав би таки зовсім нічого, коби не тота моя натура. А то прийде на мене часом така година, що хоч чи не хоч, а мусиш писати!" І на папері викладалися гіркі поетові думки, в яких змальовував згорьованих трударів, описуючи їх доблесть і відвагу [35].

У Сторонці-Путилові Федькович завершив роботу над найбільшою своєю поемою "Дезертир", а також підготував до видання ще одну збірку своїх поезій, які пізніше були надруковані трьома випусками в Коломиї (1867—1868 pp.), пише цілу вереницю чудових повістей і оповідань, а також спробував свої сили в перекладі ("Слово о полку Ігоревім").

Письменницьке життя Федьковича було нерозривно пов'язане з його громадською діяльністю.

Ще перебуваючи на військовій службі, письменник знайомиться із творами Шевченка та знайомить з ними і жовнірів. Він творчо поєднує шевченківський коломийковий розмір з гуцульськими коломийками і цим розміром з разючою художньою силою зображає різні сторони життя селян Буковини [44].

У липні 1886 року в приміщенні «Руської бесіди» громадськість Буковини тепло відзначила 25-річний ювілей літературної діяльності Юрія Федьковича. У ювілейному вечорі брали участь представники української, польської та німецької громадськості. Було оголошено письменника почесним членом товариства «Руська бесіда» і Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. Зал

прикрашав портрет поета, який намалював відомий художник Юстин Пігуляк. Потім відбувся концерт. На честь ювіляра проголошували хвилюючі промови, оголошувались вітальні листи і телеграми з Буковини та Галичини. Так за часи своєї творчості Ю. Федькович вперше почув прилюдне визнання своїх заслуг.

11 січня 1888 року письменник помер. Сумна звістка вразила громадськість. Письменник мріяв не про небесний рай, а про щасливе земне життя в душевному спокої. Тому людям заповідав шукати справжнє та єдине в душевному спокої на землі.

Як бачимо, життєва дорога письменника не була легкою. Однак на свій час це була високоосвічена людина, яка знала кращі твори світової літератури. За світоглядом це був письменник-інтернаціоналіст, який дбав про розвиток української культури і так само щиро шанував культурні надбання інших народів. Свої патріотичні погляди автор успішно впроваджував у буковинську освіту, надихав учителів своїми працями та педагогічно орієнтованими висловами. Цю сторінку творчості варто розглянути окремо.

1.2. Зв'язок творчості з педагогічною діяльністю, її значення для розвитку освіти на Буковині

Юрій Федькович зробив значний внесок в розвиток української літератури своїм доробком, зокрема творами, написаними для дітей. Цим він збагатив українську та світову дитячу літературу, що виховує теперішні та майбутні покоління. Юрій Федькович здійснював також активну педагогічну діяльність, яка згодом переросла в інспекторську, він сприяв внесенню в українську освіту рідної культури та звичаїв, упроваджував націоцентричні ідеї в розвиток буковинського шкільництва тощо.

Свою педагогічну діяльність Юрій Федькович розпочав шкільним інспектором Вижницького повіту, він також працював як домашній учитель, створював підручники для початкової школи. Письменник справді прагнув змін

в освіті Буковини, тому розробив план реорганізації народної освіти, відстоював рівноправність на здобуття її як для чоловіків, так і для жінок. Він був також одним із редакторів видань львівського товариства “Просвіта”(1872 р.).

Офіційну педагогічну діяльність Ю. Федькович розпочав у 1869 році. Спочатку як шкільний інспектор Вижницького повіту, що на той час налічував 7 народних шкіл, згодом, після першого року його інспекторської роботи, з’явилося ще стільки ж їх [12].

Дослідивши наукову літературу про автора, ми дійшла висновку, що найбільш вичерпно описано цю сторінку його діяльності у заключному томі буковинського видання, здійсненого Б. Мельничуком, Л. Ковалець і Л. Черняк. Найбільше місця в зазначеному томі надано матеріалам на теми освіти, яку Федькович вважав «найдорожчим добром народу». На сторінках тому вміщено, зокрема, доповідну записку «Виконавчому комітету Буковинського сейму про реформу початкової школи на Буковині», промову «На повітовій учительській конференції 30 березня 1871 р.». Кількісно переважає жанр «інспекторського звіту». Його використано чотири рази – 30 липня 1870 року, 20 лютого і 18 лютого 1871-го року та 10 травня 1872 року [35].

Важливою для нас видалась стаття Світлани Шевченко, надрукована у 2023 році в журналі «Наука і техніка сьогодні». Її назва - «Просвітницька і педагогічна діяльність Юрія Федьковича чи миттєвості сьогодення...». У статті київська дослідниця дала вичерпний огляд та аналіз педагогічної діяльності буковинця, торкнулась увагою також творів письменника для дітей, представила основні принципи роботи Юрія Федьковича на педагогічній ниві [44].

Згадуючи свої перші кроки на освітянській ниві, Ю.Федькович відзначав присутню в народі апатію до школи, що була викликана здебільшого відсутністю національних шкільних підручників, які були б написані зрозумілою мовою та відповідали б світоглядові, потребам і життєвим обставинам народу. На першому році роботи Федьковичу вдається підготувати співанник, згодом поданий до

Крайової Шкільної Ради для використання його в народних школах. Для розгляду в цій раді Федькович подав і календар для дітей, надрукований фонетичним, а не морфологічним правописом. Письменник підкреслював, що цей правопис є найлогічнішим з усіх слов'янських. Щодо видання календаря прийшла відмова від Крайової Шкільної Ради. Але Ю. Федькович надрукував його у видавництві товариства "Просвіта", де опубліковано багато його творів.

Мав рацію О. Маковей, стверджуючи, що своїми поглядами на народне шкільництво Ю. Федькович випереджав своїх сучасників на Буковині на цілі десятиріччя. Свідченням цього і стають згадані інспекторські звіти. У першому звіті письменник викладає свої погляди на стан шкіл та учительства, а також описує місцеву шкільну раду Вижницького повіту. Вони викликали певне занепокоєння у Федьковича, оскільки учні відвідували школи нерегулярно, селяни подекуди посилали дітей до школи примусом. А склад вчительського колективу теж бажав бути кращим, оскільки тільки двоє із них були відповідного фаху та підготовлені до навчально-виховної роботи в школі, а інші потребували навчання на педагогічних курсах. Місцеві шкільні ради в більшості були відсутні, а ті, що існували, не знали своїх прав і обов'язків. В раду інспекторів шкіл не було кого обирати, оскільки відчувався брак людей, придатних для цього. Про деяких з них Федькович відгукувався недобре, оскільки вони не відповідали обраній посаді. Щодо економічного стану шкіл, то він бажав би бути кращим. У громадах не виділялись потрібні кошти на утримання шкіл; щодо платні вчителям, то вона була мізерна та невчасна, що змушувало більшість із них вдаватися до інших заробітків [35].

У 1871 р. у Вижниці відбулась організована Ю. Федьковичем перша повітова конференція для вчителів [39]. На плечі інспектора лягло все: підготовка конференції, розробка програми, рішень та нового навчального плану. План ставив перед учителями досить високі вимоги, які мав виконувати кожен учитель. Він був побудований на новітніх дидактичних засадах та індуктивних методах

навчання, передбачав вивчення 22 предметів протягом усіх 8 років початкової освіти (наочна наука, писання, писання по-німецьки, читання рідною мовою, читання німецькою мовою, граматика рідної мови, вправи в німецькій мові, декламації прозових і поетичних уступів, письмові вправи, рахування, геометрія, рисування, географія, історія, фізика, історія природи, гігієна, церковний спів, гімнастика, державні, крайові та громадські уряди, як ходити коло звірів і рослин, церковнослов'янська мова). Конференція прийняла рішення, в якому були висунуті пропозиції щодо створення вчительських бібліотек, де можна було б навчатись самостійно. Також наполягалось на необхідності перейти з так званого етимологічного правопису на фонетичний. Для цього Федькович детально розробив проєкт. Крім того, на конференції було розроблене положення про запис дітей до школи та висунуто звернення до уряду з вимогою терміново поліпшити матеріальні умови учителів. Через рік Ю.Федькович, інспектуючи школи свого повіту, ще раз пересвідчився, що кращих шкіл стало більше, вчителі сумлінніше почали виконувати свої обов'язки, учнів стало удвоє більше і вони регулярніше відвідують школи, приміщення шкіл стали охайніші. Серце раділо з того, що зусилля виявилися немарними. Проте, повернувшись з поїздки, Ю. Федькович захворів і більше не повертався до інспекторської праці [12].

Письменник схвально ставився до ідеї Міністерства освіти у Відні щодо створення місцевих шкільних бібліотек, які мали б бути таким чином і народними. Завдяки цьому дитина могла б приносити отримані книги додому, ділитися знаннями із батьками. Інакше кажучи, Ю. Федькович уже в умовах того часу намагався впровадити сучасну вже концепцію партнерського навчання серед дітей, учителів та батьків.

У «Доповідній записці Виконавчому комітету Буковинського сейму» письменник торкнувся проблеми шкільних підручників. Він зазначав, що підручники для дітей повинні писатися мовою корінного населення – рідною мовою, відповідати поглядам, традиціям і звичаям народу. Цей документ, який

започаткував цикл педагогічних матеріалів, найбагатший на інші дуже важливі теми відстоювання і формування у майбутнього покоління національної ідентичності.

Особливу увагу інспектор приділяв початковій освіті, яка закладала основу, фундамент особистості українця. З цієї причини, він радив «більше уваги і часу приділяти каліграфії, яка в тій чи іншій мірі занедбана всюди», збільшувати обсяг письмових завдань, особливо домашній робіт. Юрій Федькович передбачав, що основні зміни в освіті стосуватимуться насамперед нових шкільних програм і українських підручників, тому ним було створено «Буквар для господарських діточок на Буковині». В ньому було вміщено просто для дитячого сприймання оповідання з простим для дитячого сприймання сюжетом. Там описувалися будні в школі, вчителів, домашні справи та спілкування з однолітками [12].

Червень 1872 р. став переломним у кар'єрі Ю.Федьковича. Він був запрошений до редакції видавництва «Просвіта». Це спонукало його переїзд до Львова у перших числах липня. Він одразу взявся готувати популярні книжечки для народу, до складу яких входили як освітні, так і драматичні твори для театру «Руська бесіда». На цій посаді Федькович пізнав напруженість умов праці, він покидає «Просвіту» та повертається до Путилова.

Після смерті батька Ю.Федькович оселяється на окраїні Чернівців у батьківській хаті. У цей період він майже нічого не пише, а готує до друку свої літературно-освітні твори, написані раніше. Деякий час письменник працює у часописі «Буковина», на сторінках якого велика увага приділялась висвітленню стану освіти на Буковині, а також давались поради щодо її поліпшення [46].

Цікавими були висловлювання Федьковича з приводу дидактичних проблем. Він схвалював такі методи навчання, які сприяли б розвитку та розумовому збагаченню дітей. Для цього був рекомендований звуковий метод навчання грамоти. Суть його полягала в тому, щоб діти могли самостійно бачити, думати та говорити. Він вказував на виховний момент у процесі навчання.

Спираючись на ці твердження у своєму "Букварі для селянських дітей на Буковині", Федькович писав тексти, які, на його думку, пробуджували в дітей допитливість та формували в них високі моральні якості [12].

На думку Федьковича, вчитель повинен постійно самоудосконалюватися. Він вважав школу «духовною фотографією» вчителя.

У своїй статті «Просвітницька і педагогічна діяльність Юрія Федьковича чи миттєвості сьогодення» С. Шевченко зазначає, що боротьба за створення української національної школи з рідною мовою навчання була провідною метою педагогічної діяльності Юрія Федьковича [44].

Також варто відзначити те, що Федькович з особливим трепетом ставився до ролі сім'ї у процесі виховання особистості. На його думку, «вона найвища вихователька для підростаючого покоління». Він вважав, що батьківську педагогіку ніким і нічим не можливо замінити. Основне джерело гуманізму і любові в дитячих серцях є доброзичливі і люблячі стосунки з батьками, з сестрами і братами, родичами і свояками [44].

Отож, можна зробити висновок, що Ю. Федькович за своє плідне творче письменницьке життя зробив немалий вклад і в освітню справу. Він щиро переймався різними проблемами освіти, в основу його педагогічної діяльності поклав виховання і сприяння розвитку патріотичної свідомості у підростаючого покоління, формування його моральних, духовних цінностей, що і можемо простежити в літературних творах для дитячого читання.

РОЗДІЛ 2. АДРЕСОВАНА ДІТЯМ ПОЕЗІЯ І ПРОЗА

ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА: МОТИВИ, ОБРАЗИ, ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

2.1. Поетична творчість у дитячому читанні

Із написаного Ю. Федьковичем упродовж життя можна набрати достатньо солідний том творів для дітей. Це стосується і поетичних, і прозових творів. Особливо проза письменника жанрово розмаїта, з чіткою педагогічною спрямованістю, сповнена, як і поезія, патріотичним духом. Щодо останнього, то Ю. Федькович, як було сказано, приділяв значну увагу навчанню української мови у місцевих школах. Письменник наполягав на тому, що учні українського краю, поневоленого Австро-Угорською імперією, повинні навчатися рідною мовою, відстоював думку, що всі підручники повинні писатися українською мовою, більше того сам матеріал має будуватися на принципах українських звичаїв і традицій.

Федьковичів творчий доробок виявився цілком універсальним, адже людина кожної вікової категорії може знайти серед ряду його творів щось для себе, своїх років, думок та почуттів.

На превелике щастя, діти в цьому плані не залишилися обділені. Глибока та неосяжна душа письменника подарувала молодшим читачам і вірші, байки, оповідання, казки. Ці зразки творчості стали основою для розвитку дитячої літератури буковинського краю. Незважаючи на життя в досить важких умовах, письменник вів активну діяльність з удосконалення шкільництва, розумового розвитку українства. Так і сьогодні його сучасники-педагоги повинні вдосконалювали українську освіту, використовуючи надбання Ю. Федьковича.

Однак Ю. Федькович як дитячий автор залишається навіть до сьогодні маловідомим. Зібрані на сторінках невеликих старих видань тодішньої періодики твори для дітей до певного часу не видавалися в повному обсязі. Наприклад, збірка «На день добрий» (1969) не охопила і половини написаних текстів. Проте

значно більше творів, призначених для дитячого читання, вміщується на сторінках книги «Щоби знали руські діти» (2004). Значно пізніше лєвова частина дитячих текстів була зібрана, досліджена видана буковинськими літературознавцями Богданом Мельничуком, Лідією Ковалець та Людмилою Черняк [33]. Змістовний літературознавчий аналіз дитячих творів письменника подала Л. Ковалець у своїй праці «Сторінками життя і творчості Юрія Федьковича» [12].

Як сказано, перші кроки в напрямку до написання поетичних текстів для дітей Ю. Федькович здійснив ще в ранній творчості, за періоду життя в Сторонці-Путилові. Любов до слова та дітей Ю. Федькович перейняв від матері та сестри Марії. Поряд з цим написання творів для дітей спричинила педагогічна діяльність. Сучасники зазначали, що Юрій Федькович володів сильним потягом та любов'ю до викладання і виховної справи. Л. Ковалець зазначила, що, очевидна, проте малорозголошена причина звернення письменника до дитячої творчості – це й обділеність батьківською увагою. Тож свої закарбовані в пам'яті дитячі емоції і почуття автор виливав у власних поезіях для дітей [12]. Яскравим прикладом є поезія «Сироти», в якій вдало знайдено два паралельних образи осиротілого щеняти та хлопчика [27].

Ю. Федькович як педагог та освічена людина говорить у своїх поезіях про важливість праці в житті людини. Яскравим підтвердженням цього є вірші: «Учіться!», «До школи», «Спочинок по праці», «Ластівочко-щебетушко». Вони не сприймаються маленькими читачами як наказ чи менторство, хоча не позбавлені цього. Ю. Федькович вміло використовує добре спонукування до праці, товариське, щире та дружелюбне, таке, яке відповідає особливостям віку читачів. Він вдало порівнює навчання з працею невгамовних бджілок:

Учіться, любі діти, читайте, гадайте,
Як та пчілка мідку з цвітку, розуму збирайте,

В іншому місці він робить мудрою співбесідницею дитячого гурту ластівочку [26, с. 155].

У поезії «До школи» відчутний прямий заклик, веселе і добре спонукання до навчання, натомість вірш «Я не дивуюся» написаний для маленьких читачів задля розуміння наслідків лінощів та нелюбові до праці й навчання. У таких віршах Ю. Федькович висловлює ідеал майбутнього суспільства – освіченого і розумного, прагне виховати такі ж риси у читачів та учнів. Він спонукає тогочасних дітей до самовдосконалення та роботи над собою, до здобуття нових знань, що є дуже важливим. При читанні їх у дітей мимоволі вже формується свідоме мислення, виховується любов до навчання та пізнання світу.

Однак формування свідомості маленьких читачів здійснюється і завдяки читанню віршів іншої тематики. Маленький герой поезії Ю. Федьковича «Рідний край» відчуває сильну любов і потяг до рідного краю та рідної домівки, щиро висловлює своє почуття любові до України. На Буковині саме Ю. Федькович першим звертався до юних читачів із закликом та спонуканням до навчання та роботи.

Поряд із повчальними віршами Ю. Федькович створював і веселі, придатні лише для дитячого читання поезії. Це, для прикладу, вірші «Січень», «Лютый», «Марот», у яких весело, дотепно, влучно описано основні ознаки місяців, заняття дітей у той чи інший період. Названі вірші можна без вагань використовувати на уроках у початковій школі при вивченні змін пір року та місяців. Вони сповнені динаміки, бадьорості, рухливості, піднесення, що веселить та активізує дітей.

Подібні за динамікою вірші «Вороний», «Коби в мене». Герої цих творів, характерами подібні до читачів: вони активні, ініціативні до роботи та веселі. Вони не чекають, доки хтось виконає роботу за них, і не засмучуються, коли не відчувають допомоги, а беруть справу в свої руки. Поезія дуже повчальна, адже вчить дітей бути відповідальними, готовими до виконання своїх обов'язків, до сприймання праці як необхідності, а не як тягаря.

Діти-герої віршів Ю.Федьковича є реалістами і романтиками водночас, вони бачать себе господарями – з хаткою, полем, вівцями, тішаються подарованою їм шапочкою; равлик – кругленькою хаткою; кіт – тепленькою шубкою; пава – кісками (вірш «Хто що має»). Вони радіють весні, теплу, водам. («У млинівці»).

Здебільшого Федькович втілював у своїх віршах світобачення дитини, відображав особливості дитячої психіки, висвітлював дитячу безпосередність, оптимізм, невимовну щирість. Така спрямованість дитячих поезій сприймається ще більш зворушливо та чуйно в порівнянні з тужливими інтонаціями «дорослої» лірики поета [12].

У кінці творчого шляху поета з'являються поезії, прямо не адресовані дітям, хоча можуть використовуватися в дитячому читанні. У них просвітлюється раніше згаданий мотив лише одного вірша – «Рідний край» та ще в кількох поетичних притчах («Гераклій», «Премудрий Соломон»). Мова йде про двадцять набожно-повчальних віршованих творів поета з циклу «Проскура». Ці вірші, з огляду на їхнє призначення, зовсім не популяризувалися в радянський час, ба більше, навіть не згадувалися видавцями і дослідниками Ю.Федьковича. Для дитини названі поезії звучать як своєрідні молитви. Вони не прості для дитячого сприймання, потребують детального аналізу для розуміння їх дітьми. Ліричний герої поезій «Отче Наш!», «Я Твій, Ісусе!», «Молитва», «Матінко Христова моя!», «Ангелику мій», «Святий Николай», «Дитина на Господа уповає» звертається найщирішим голосом і почуттями за Божим Благословенням для свого дому, рідного краю, батьків, своєї долі. Він величає небесних покровителів, прохаючи про заступництво і ласку, стверджуючи готовність сповідувати у своєму житті християнські чесноти. Цикл віршів учить маленьких читачів праведного життя. Ці вірші можуть широко використовуватися на факультативних заняттях з християнської етики, ба навіть і в домашньому читанні, за умови обговорення і детально проведеної роботи над розумінням і усвідомленням змісту поезій [14].

Однією з відмітних їхніх рис є широке використання мотивів народної творчості майже в усіх поезіях. Знайомий нам з народних пісень паралелізм, епітети та метафори, уособлення сил природи, які сприяють або ж заважають діям ліричного героя, — все це мотиви народної лірики, які, зафіксовані в дитячій свідомості, перейшли потім у поезії Ю. Федьковича.

Федьковичеві дитячі твори чітко засвідчують, що автор ніколи не дотримувався канонів написання творів, призначених для дітей. Тут не прослідковується типової казковості персонажів, багаторазових повторів, хоча наявні ритмічність, наближеність до дитячих пісеньок. Його твори були розраховані перш за все на емоційний, чуттєвий, мисленнєвий відгук у дитячих серцях та поступовий, завдяки читанню, розвиток дитячих психічних процесів. Власне, таким було призначення і прозової творчості, кількісно великої, зорієнтованої, щоб показати читачеві морально-етичні вади суспільства, зокрема, й через алегоричні образи, які дають юному поколінню уроки чесної і змістовної поведінки.

2.2. Провідні мотиви, народопоетичні основи байок, придабашок і мудрішок

Звертання до творчості Ю. Федьковича для сучасників є надзвичайно цікаве і повчальне. Адже прості люди для поета були носіями народної мудрості, їм притаманні високі принципи моралі, душевна краса, естетична принадність, і ці риси письменник переніс і до свого художнього світу. Твори Ю. Федьковича знайомлять нас з гордим і мужнім народом Карпат, ми чуємо живу мову буковинців, споглядаємо і пізнаємо їхнє особисте та громадське життя. Літературна спадщина Федьковича складає понад сотню прозових творів, до яких зараховуємо повісті, оповідання, казки, жарти.

Як сказано, творчість Ю. Федьковича як дитячого письменника малодосліджена, що, на думку Б. Мельничука, «є не до кінця усвідомленим у своїй поважності». Причиною цього стало нігілістичне ставлення до дитячої літератури раніше, надто в радянські часи [33].

Разом з тим згадані вище видання та видання, про які не було мови, зовсім не можна назвати вичерпними і достатніми для аналізу творчості письменника для дітей.

Більше того, досліджуючи творчість Юрія Федьковича, ми не знайшли жодного літературознавчого коментаря чи бодай примітки у виданих раніше збірках. Можна ствержувати, що багато хто, навіть причетні до освітньої справи, не вважають творчість нашого письменника важливою і значущою для сучасності. Не можна не згадати коментар щодо цього Євгена Пасічника і Ольги Слоньовської у журналі «Українська мова і література в школі», де вони зазначили що Федьковича варто вивчати студентам філологічних факультетів, але не учням ЗЗСО через широке використання у них діалектизмів.

У процесі дослідження творчості Юрія Федьковича для дітей ми виявили ряд книг із творами письменника. Так, у Львові 1953 року та в Києві 1957-го було видано збірки вибраних творів нашого письменника, та у ній шукати твори,

призначені для дитячого читання, марна річ. Така ж ситуація із величезним томом, виданим у серії «Бібліотека української літератури» (1985). На його сторінках можна знайти лише кілька дитячих творів письменника, зокрема байок, яких, ясна річ, недостатньо для повноцінного аналізу адресованого дітям творчого доробку письменника.

У наступні роки ситуація дещо поліпшувалася. У другому томі двокнижжя 1984 року було виділено окремий розділ «Казки, байки, жарти». На сторінках цього невеликого розділу знаходимо 17 творів, адресованих дитячому читачеві. Також видано хрестоматію-антологію «Письменники Буковини другої половини XIX століття – першої половини XX століття» (2001) для викладачів, учнів ЗЗСО, студентів-філологів. Тут репрезентовано найкращі зразки дитячої лектури.

Разом з тим згадані вище видання та видання, про які не було мови, зовсім не можна назвати вичерпними і достатніми для аналізу творчості письменника для дітей.

Якщо говорити про прозову частину творів Федьковича, то вона значно багатша за поетичну і за обсягом, і за впливом на маленьких читачів. Загалом вона поділяється на дві частини: сатирично-фантастичні твори, до яких належать казки, легенди, байки, гуморески тощо, і повісті та оповідання з народного життя [33].

У четвертій книзі «Юрій Федькович. Твори. Том п'ятий. Проза. Повісточки, казки, фрашки, придибашки» п'ятитомного буковинського видання представлена републікація раніше відомих творів і першодруками, за винятком двох-трьох неопублікованих творів нашого письменника, що виявила Л. Ковалець у рукописних фондах Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

Натхнення і сюжети для своїх творів Ю. Федькович часто черпав з унікальної скарбниці фольклорних перлин буковинського краю. Як він сам зазначав, «моя старша сестра знала незраховані казки і пісні руськонародні, то я,

хлопчиком бувши, раз у раз при ній ся забавив і всі такі співанки і казки перейняв» [43].

Прозові твори Ю. Федьковича для дітей, зокрема байки, відображають живу говірку українського народу з Буковинських Карпат, різні сторони його громадського життя. Проза Ю. Федьковича органічно поєднує народнопоетичну стихію, етнографічно-побутові описи, що знаходить своє відображення у використанні письменником фольклорних сюжетів, пісень, легенд, вірувань, обрядів, народнорозмовної лексики. Основними особливостями прозової мови байок Ю. Федьковича є поетичні звертання, постійні епітети, використання пестливих форм, тавтологічних зворотів, введенням у текст пісенних рядків, приказок, прислів'їв, жартівливих і дотепних висловів, які передають настрої і психологічні портрети дійових осіб.

Разом з тим літературна творчість Ю. Федьковича спрямована на виховання багатьох християнських чеснот. Наприклад, у мініатюрі «Отець і дванадцять синів» батько на смертному одрі наставляє синів на важливу науку. Кожен з них отримав завдання розламати дванадцять бичів, зв'язаних до купи, що, ясна річ, ніхто не зміг зробити. Однак, коли бичі розв'язали, то впоратися з цим завданням, ламаючи їх поодиночі, було нескладно. Таким чином, батько намагався навчити своїх синів тому, щоб вони єдналися, були разом, вкупі, адже тільки так брати є непоборною силою.

Ця наука є надзвичайно важливою, досі не засвоєною і вкрай необхідною нашому народу, чия історія періодично постає внутрішніми розбратами й зрадами. Через це ми змушені проходити цей урок знову і знову, від покоління до покоління, як у часи Київської Русі, так і під час подій сторічної давнини. Нам необхідно, зрештою, розірвати це коло, адже тут постає питання існування цілого народу, про що й наставляв нас, у тому числі, й Ю. Федькович:

Згода –

Божа огорода! [37].

Особливе місце в літературній творчості Ю. Федьковича посідають байки і придабашки. Придабашки – це сміховинки. Такі твори, як «По щирости», «Новий капелюх», «Милосердний хлопчик», писалися загалом на основі народних анекдотів і збагатили скарбницю української гумористичної літератури. У придабашці «Милосердний хлопчик» гумористично змальовується ситуація, де дитина запропонувала татові взяти на віз коня, бо той стомився.

У написанні байок Ю. Федькович продовжував традиції Григорія Сковороди, Езопа та Лессінга. Так, як і український філософ та письменник Григорій Сковорода, Ю. Федькович писав байки прозовою мовою, а ще мовою віршованою. Крім того, у «Гордій качці» письменник своєрідно і дотепно підкреслює скороводинське неприйняття лестоців та глупоти. Байка «Свиня не до Коня» розвиває ідею спорідненої праці, утверджуваної українським філософом. Твір «Кіт і Пес» Ю. Федькович писав з урахуванням буковинських реалій, що додало твору неповторної колоритності. Цікавим є сюжет байки «Кінь», що розгортає історію приручення коня первісною людиною.

Загалом сюжети байок Ю. Федьковича є оригінальними, у них виразно простежується місцевий колорит. Дійовими особами у байках письменника постають насамперед свійські тварини (Свиня, Коник, Кіт, Волик, Песик, Когут) та дикі (Жаби, Заєць, Качка, Ведмідь, Лев, Миші, Олень, Лис, Вовк); птахи – Перепеличка та її діти; комахи (Бджоли).

Образи людей у байках Ю. Федьковича є переважно другорядними персонажами – Кравець, Газда, Господар, Чоловік.

Алегоричні образи тварин відображають певні риси характеру людини. Наприклад, в образі Ведмедя втілюється можновладність чи вайлуватість («Лев і його міністри», «Медвідь у пасіці»); в образі Зайця, передусім, розкривається така риса, як боягузтво (байка «Заєць»), а в образі Лиса – хвалькуватість і хитрість («Кіт і Лис», «Горда Качка»); образ Жаби являє собою пихатість, балакучість, потворність, пустослів'я («Заєць», «Жаби»); натомість в образі Лева постає влада

і могутність («Лев і його міністри», «Заєць і Лев»); в образі Півня письменник відображає самозакоханість («Когут і Кравець»). Враховуючи все вищесказане, можна сміливо зазначити, що байки Ю. Федьковича можуть послужити чудовим дидактично-виховним матеріалом як для батьків, так і для вчителів, для формування в маленьких читачів важливих морально-духовних якостей та життєвих цінностей.

Варто відзначити авторський жанровий новотвір Ю. Федьковича – мудрішки, тобто невеличкі загадки, над якими потрібно трохи подумати, помудрувати. Наприклад:

«Котрий човник не пливе на воді?»

(Ткацький).

«Хто ходить без ніг?»

(Годинник) [33].

Основною функцією мудрішок є розвиток розумових здібностей дитини, кмітливості, нестандартного бачення речей. Ці зразки малої прози (а вони теж відображають багатство усної народної творчості) були дуже популярними серед населення XIX - поч.XX ст. і виявляли як мудрість того, хто їх задавав, так і того, хто їх відгадував. Ось до прикладу: «Що ходить без ніг?» (годинник), «Хто ходить без кучми?» (Хто кучми не має), «Котрий човник не пливе по воді?» (Ткацький).

Отже, Ю. Федькович писав для дітей літературу, спрямовану на пізнання світу, людини і природи, літературу, яка має виразне культурологічне спрямування та відображає когнітивні особливості світосприйняття українців Буковинського краю, виявляючи таким чином чимало локальних особливостей.

Також письменник у своєму доробку має інші маленькі прозові твори – приповідки. Вони є й авторськими творами, але й тими, що водночас несуть народну мудрість: «Хто сіє, оре, той не знає горя!», «Розумна жона, як є міх пшона», «Хто високо літає, усігди низько сідає». Ці твори виявляють житейську

мудрість Юрія Федьковича, оригінальний хист автора, хоча легко могли потрапити помилково до списку народних [35]. Вони також виховують гуманізм, повагу до старших, до праці, до послуху і правдивості. Тобто народні традиції були основою педагогічної діяльності та творчості для дітей Ю. Федьковича

Фольклорні мотиви справді захоплювали Ю. Федьковича, він усе життя збирав і популяризував цей матеріал. А усна народна словесність якраз дуже багата на приповідки, приказки і прислів'я. У цих жанрах, які розвивав письменник, дуже виразно відображається характер народу, його світогляд та культурний розвиток народу загалом.

2.3. Виховний зміст казок письменника

Довгий час українському читачеві була доступна навіть не третина написаних Федьковичем казок для дітей. В основному, це 10-12 казок, які ввійшли до двотомника у Михайла Нечиталюка (1904 р.). Однак якщо враховувати новознайдені твори в архівах (у третьому томі буковинського видання налічується таких понад 40 одиниць), то кількісно така спадщина чимала.

Навчальні матеріали та авторські тексти письменника для дітей спрямовані на культивування таких моральних якостей, як працьовитість, організованість, повага до старших людей та, насамперед, любов до свого народу як носія найвищої моралі, що, власне, ми спостерігаємо і в казках Ю. Федьковича. Характерно, що головним героєм тут зазвичай постає простий селянин; який характеризується кмітливістю, правдолюбством, мудрістю та іншими позитивними рисами. На противагу йому Ю. Федькович уводить у свої казки простакуватого, навіть дурнуватого представника панівного класу. Наприкінці казки простий селянин – представник народу – завжди перемагає. Звертаючись до дітей, письменник ставить запитання, робить певні висновки, підводить до

думки, що добро завжди перемагає зло, світло – темряву, сила – слабкість, а наша сила перебуває у нашому народі, любові та повазі свого до рідного краю.

Варто зауважити, що казка є перехідним явищем між правдою і вигадкою, міфологією та літературою. Разом з тим навіть народна казка далеко не завжди є вигадкою, адже функції казок не лише розважальні, а й повчальні і часто містять у собі основу реальних життєвих подій. Ю. Федькович, маючи на меті формування працюючої, національно свідомої особистості, яка володіє високими моральними якостями, вміло використовує даний літературний інструмент для досягнення цієї мети. Так, у 1873 році письменник видав збірку «Казки для руського народу» у Львові, а в 1885 році прилучився до заснування щомісячного журналу «Бібліотека для молодіжи, міщан і селян» у Чернівцях.

У казкарській спадщині Федьковича дослідники виявили дві групи казок – ті, що постали на народнопоетичній основі, і ті, що написані з використанням літературних джерел.

До першої групи казок прийнято зараховувати такі казки, як: «Від чого море солоне», «Чортівська бочка», «Голодний чорт або дорога до пекла», «Місяці-королі». Перші два твори мають українське фольклорне підґрунтя [19].

В основу однієї з перших казкових переробок «Від чого море солоне?» покладено народну казку про чудодійний млинок, який робить людям добро. Головним героєм казки є бідний стрілець (мисливець), який перемагає у двобої з «огневим змієм» і «залізним туром», за що отримує у винагороду від Дажбога чарівний млинок, який допомагає йому зажити заможним життям. Цей мотив чарівних сил, що дуже близький дітям та досить цікавий для їхнього сприймання, використовується в казці «Чортівська бочка». Тут чарівні сили сприяють бідному селянинові, якого кривдять деспотична жінка і пан. Казка «Місяці-королі» побудована на фольклорних сюжетах про лиху мачуху, яка знущається над нерідною дочкою. Подібні мотиви дуже поширені в українському казковому жанрі. Аналогічні казки знаходимо у фольклорних збірках П. Чубинського,

І. Рудченка, І. Манжури та ін. Аналізуючи особливості сприймання у дітей молодшого та старшого шкільного віку, варто відзначити, що ці казки та їм подібні ефективно використовувати на уроках позакласного читання в 3-4 класах. Саме чарівні мотиви та динамічний сюжет зацікавлюють маленького читача. Разом з тим після прочитання казок варто проводити детальну розмову з учнями задля правильного усвідомлення та зрозуміння прочитаного. Казки з чарівними мотивами, ідеями перемоги добра над злом виховують у маленьких читачів уміння співпереживати, виявляти милосердя. Чарівні перетворення та сюжет розвивають уяву та фантазію учнів [33].

Окрему групу прозових творів письменника становлять його казки та гуморески, створені на мотивах і сюжетах української та зарубіжної казки й анекдота. Ю. Федькович переважно обробляв казкові сюжети, зберігаючи частково казкову фантастику, алегорію, стиль розповіді, але надавав своїм обробкам дидактично-моралізаторського звучання.

Дбаючи про розвиток літератури для дітей, Ю. Федькович дав майстерні переклади та переробки казок братів Грімм («Пастушка гусей», «Тернова рожечка», «Хоробрий кравчик»)ч і В. Гауфа («Розповідь про малого Мука») тощо. Перекладацька діяльність Федьковича – взагалі цінний внесок до скарбниці української літератури. Його перекладні твори збагатили тематику, жанри, а головне – залучали широкі читацькі кола до ознайомлення із поетичним надбанням інших народів [15]. Юрій Федькович чудово умів відобразити живі дитячі емоції на папері, як-от у казці «Підмінче», що є інтерпретацією казки «Гидке каченя» Ганса-Кристіана Андерсена. Тут письменник показує на прикладі образів тварин риси характеру людей, з якими дитина може зустрітись в дитячих колективах. Окрім цього, в переробках від Андерсена можна знайти казку «Іголка – угорка претонесенькая», яка має гострий сатиричний зміст, викривальним сюжетом наближається до його оригінальних творів [12].

Вважаємо доцільним використати літературні переробки Юрія Федьковича на уроках з позакласного читання задля активізації пізнавального інтересу учнів до прочитання більшої кількості творів письменника. У заключному розділі дослідження наведена розробка уроку з позакласного читання за даною тематикою.

Ряд казок Ю. Федьковича створено, як сказано, на фольклорних сюжетах німецьких казок братів Грім: «Глагорожечка», «Золота кісочка», «Хитрий кравець». Проте окремі вирази та побутові деталі в цих творах узяті письменником з української народної казки. Тут він уводить уривки з народних пісень або на їх мотивах створює свої пісні-замовляння. Весільні примовки в «Золотій кісочці» збігаються з примовками в повісті «Люба –згуба». Цей прийом уведення фольклорних жанрів позитивно впливає на дітей. Учні мають змогу і на таких прикладах бачити і розуміти особливості народних традицій та звичаїв.

Ряд оповідань для дітей письменник створив на джерелах українських народних анекдотів. Ці твори насичені народним гумором, у них підноситься природний розум, уважність, кмітливість, засуджується чванливість. Призначеними для дитячого читання є «Дурний гуцуляк», «Горда квочка», «Милосердний хлопчик». Усі вони – майстерні обробки народних анекдотів.

Письменник у своїх оповіданнях піднімав важливі проблемні питання морального виховання. Це, зокрема, оповідання «Отець і дванадцять синів», в якому, як сказано, чітко простежується мотив згуртованості і любові до ближнього, до сім'ї. Варто процитувати рядки самого твору: «... если будите всі разом купи триматися, то ніхто вам не годеен буде що злого вдіяти...». Це оповідання сприяє розвитку згуртованості, любові до родини, усвідомлення себе частиною свого роду, вихованню патріотизму. В основі сюжету казки «Місяці-королі» відома словацька казка про дванадцять місяців. Також Федькович використовував мотив казки «Два брати» братів Грім у своїй казці «Бідний Михась». У цих та інших казках-переробках Юрій Федькович засуджує негідні

риси характеру, натомість прославляє щедрість, доброту, ввічливість, щирість [33].

Поряд із раніше виданими творами Федьковича, варто згадати і новознайдені, які можна прочитати на сторінках тому, укладеного Б. І. Мельничуком, Л.М. Ковалець та Л.М. Черняк. Новознайдені твори вчать багатьох християнських чеснот. Мотив праці простежується в оповіді «Чемний Ігнатко». Автор подає приклад працюючого хлопчика, привченого до праці змалку. Тож він стає добрим і багатим господарем, коли виростає. На матеріалі цієї оповіді можна вдало проводити виховну роботу в початковій школі з іще не сформованими особистостями, виховуючи у них любов до праці, наполегливість та чесність.

Поряд з оповіддю «Чемний Ігнатко» стоять оповідання «Скарб», «Два деревця». У першому розповідається про батька, що виплекав сад. За його трудами спостерігали сини, тому й вирости вони такими ж працюючими людьми. Друге – дещо ефективніше у своєму використанні на уроках через протиставлення двох образів. Штефанко доглядає подаровану батьком яблуньку «як того треба», і яблунька ще того самого року зацвіла та прекрасні яблука зродила». А другий занехаяв деревце, натомість батько віддає його Штефанку як вдячність за невтомну працю. Інше оповідання придатне для розвитку аналітичних здібностей учнів, воно формує вміння оцінювати, порівнювати вчинки людей.

Більшість казок, створених письменником, носять чарівний, магічний характер. Сюжети в казках розгортаються швидко та стрімко, іноді відбуваються у потойбіччі. Характерним є наявність ліричного героя, який спостерігав за подіями і з'являється в кінці зі словами: «І я там був, сім пар чобіт, гуляючи, подер, а як стали на віват стріляти, то я зо страху аж сюди забіг, аби вам сю казочку розповісти. От она і вся!» [33].

Поряд з цим письменник з Буковини невтомно творив художні неологізми, серед яких – невдячник, яросливо, обріп'ячена (про овечку), садар (садівник), та інші, кращі з яких сприяють образному забарвленню спадщини письменника [8].

Працюючи над вивченням творів Федьковича для дітей, варто сказати і про діалектизми у них. Уводячи у твори для дітей діалектизми, письменник сприяв розвитку словникового запасу в учнів, а також збереженню таких лексем. Щоправда, при використанні творів у сучасних школах слід перед самим прочитанням провести словникову роботу з малюками та оглядову з дітьми старшого шкільного віку. Варто використати метод пошукової роботи для дітей, які відзначаються кращими успіхами в навчанні. Також прозові та поетичні твори можна використовувати і в позаурочний час, і на уроках, усіляко інтегруючи їх у процес навчання. Саме завдяки вмінню вчителя правильно та цікаво подати твір для різних вікових груп учнів залежить читацька активність сучасної молоді.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА В ЗЗСО

3.1. Основні підходи до вивчення спадщини письменника на уроках української літератури та в позаурочний час

Творчий доробок Юрія Федьковича багатий на використання соціальної та родинно-побутової проблематики. Цікавим і важливим є те, що ця спадщина різноманітна: казки, оповідання, повісті, придабашки, оповідки. Тобто, це ті жанри літератури, що невеликі за обсягом, а це дуже важливо для школярів. Адже коли учні вивчають невеликий, але концентрований за своїм змістом твір, то вони краще і швидше побачать проблему, яку висвітлює автор, ніж у романах. Далі розглянемо особливості інтерпретування творчості Ю.Федьковича на уроках української літератури та в позакласному житті учнів.

Для свідомої сучасної молоді не є секретом те, що український народ пережив (і переживає) багато складних періодів у своєму побутуванні. Повість Юрія Федьковича «Три як рідні брати» у теперішній час прочитується багатогранніше, ніж могла б прочитуватись до війни. Адже у повісті молодий хлопець Іван має іти у військо. А війна змінює людей назавжди. Тим паче, коли це, як у творі, цісарська армія. Недарма у повісті Іванові лише 20 років. Цей вік – вік розквіту життєвих сил, які війна та армія так безжально забирає в молоді. І, що чи не найстрашніше, забирає здоров'я та життя. Це один із тих творів української літератури, який буде, на жаль, актуальним і в майбутньому. Адже коли Іван повертається додому, то вже не застає живим брата, а матір уже при смерті... Адже вона просто помирає від холоду і голоду. В Івана прокидається сила, і, незважаючи на те, що пережив, він рубає дрова, аби було тепло в домівці. При прочитанні твору розумієш, що образ Івана синтезує в собі риси й наших сучасних захисників. Юрій Федькович у цій повісті ставить пліч-о-пліч людей різних національностей: німця Тонія, якому полюбилися українці, словака Бая,

який небайдужий до горя Шовканюка, та односельців. Цим письменник солідаризує людей за моральними ознаками, а не за національними.

У позакласному читанні було б цікаво дати учням таке завдання: знайти прототипи героїв повісті «Три як рідні брати» серед наших сучасних воїнів і розповісти про їхню діяльність. Також можна актуалізувати твори Юрія Федьковича, поставивши за їх мотивами вистави.

Якщо йдеться про позашкільні заходи, приурочені Юрію Федьковичу, то варто згадати його літературно-меморіальний музей у Чернівцях. Адже культура музеїв у наш час недооцінена. Але якщо учням на екскурсії представляти письменника не просто як книжну персону, а до того ж як звичайну людину, це може більше зацікавити. Цей музей розташований в останній квартирі автора. Тут зберігаються, зокрема, перші видання творів Юрія Федьковича, можна побачити навіть тогочасний одяг та незвичні музичні речі (навіть подвійну сопілку), адже автор так любив музику. Чи не найцікавішою в музеї є меморіальна кімната, яку відтворили меблями тих часів та деякими речами, що належали Юрієві Федьковичу.

Важливим для усвідомлення почесного місця творчого доробку Юрія Федьковича серед української літератури загалом і літератури Буковини зокрема є читання та перевидання його творів. Адже слово автора залишається актуальним лише тоді, коли його читають, коли у його творчості віднаходять нові сенси, доповнюють збірки творів не відомими досі напрацюваннями. У цьому контексті варто згадати найновіше, 2022 року закінчене літературно-художнє видання творів Юрія Федьковича в п'яти томах, шести книгах видавництва «Буковина».

Цікавою з огляду аналізу творів та розуміння актуальності творчої спадщини є статті Богдана Мельничука, що стали передмовами до деяких томів. Уривки даних статей можна розглядати, аналізувати, обговорювати на уроках позакласного читання, літературних вечорах. У цих статтях професор зосередив

свою увагу на підготовці до укладення кожного тому; на особливостях творчості Юрія Федьковича та на деяких творах, що містяться у цих томах. До видання увійшли й не відомі досі твори, про що детальніше йдеться у примітках до книг. Третій том творів умістив у себе казки та інші твори для дітей. Досить цікавим є для вивчення у школах саме п'ятий том творів, адже він умістив наукові праці та публіцистичні твори. Публіцистику завжди цікаво вивчати, адже у ній відчутно дух епохи, в яку жив письменник, а також згадується його приватне життя. Далі ми детальніше розглянемо третій та п'ятий томи, а також статтю Богдана Мельничука [35].

Третій том «Проза: повісточки, казки, фрашки, придабашки» нараховує 79 творів, призначені вони «для народу та молодіжи». І, що цікаво, Богдан Мельничук стверджує: «З-поміж них лише 44 були більш-менш відомі раніше, а 35 друкувалися в нашому виданні вперше». Тобто львівське видання, яке видавалось до буковинського і позиціонувалося як повне, не є таким. У статті згадано Лідію Ковалець, яка невтомно відшукувала у відділі рукописів у Києві ці «нові» для українського народу твори.

Передмова Богдана Мельничука до третього тому має назву «Задля дитини – задля прийдешності». Уже з самої назви зрозуміло: молодь є майбутнім нашого народу. Юрій Федькович має у творчому доробку набагато більше творів, присвячених дітям, ніж є у львівському (1953) та київському (1957) виданнях. У цій передмові згадуються слова Ольги Слоньовської та Євгена Пасічника про те, що мова творів Юрія Федьковича перенасичена діалектизмами і через це, мовляв, немає потреби вивчати у школах творчий доробок цього автора. Ця думка є безглуздою, можливо, від незнання важливості використання живої мови з діалектизмами у переплетінні з філігранною літературною. Складається відчуття, що вищезгадані автори не розуміють, що діалектна мова - першоджерело, без якого не могло б бути літературної мови [26]. А Дмитро Павличко на запитання, чи потрібно у нових виданнях творів Федьковича зберігати його діалектизми,

відповів, що діалектизми – це життя, і ми тепер так не спілкуємось ними. Але ж їх наявність у літературі свідчить про те, що українська мова розвивалась. Тож неправильно відгороджувати учнів від вивчення цих творів. Бо ж потім, у студентський час, викладачі дивуються, що учні соромляться особливої говірки зі свого села [18].

Усмішки, байки можна починати популяризувати навіть серед учнів початкової школи, використовуючи на уроках української мови та літературного читання. Варто зазначити, що роботі над текстами автора повинна передувати вичерпна словникова робота з учнями, пояснення та ілюстрування деяких діалектизмів. Для кращого сприймання можна запропонувати ввести той чи інший діалектизм у речення, намагатися використовувати іноді навіть у щоденному мовленні і таким чином формувати в учнів ціннісне ставлення до творчої спадщини рідного краю.

Адже Іван Франко мав геть іншу думку, говорячи про те, що Федькович якраз і пише тією справжньою літературною мовою, якою писали Квітка-Основ'яненко, Шевченко та інші. А Леся Українка взагалі вважала Юрія Федьковича найкращим «стилістом» серед буковинських і галицьких письменників [39].

Українська шкільна програма багато втратить без творчого доробку Федьковича, адже його діяльність настільки багатогранна, що складно знайти такого письменника у нашій літературі. Як фольклорист, він занотовував фольклорну спадщину буковинського краю, крім цього, дбав про освіченість прийдешнього покоління, укладав Буквар, читанки, співанники для шкільної програми.

В офіційних документах Юрій Федькович утверджував ту думку, чинність якої ми відстоюємо і досі: українські діти мають навчатися українською мовою із опертям на рідну історію, на реалії, що їх оточують. На той час Буковина була під егідою Австро-Угорщини. Також у своїй промові, виголошеній 1871 року,

письменник стверджує, що для найменших школярів не є потрібним вивчення іноземних мов, на це буде час у старших класах. Ця думка теж є актуальною в сучасній освіті, коли батьки наввипередки нав'язують своїм дітям вивчення іноземних мов ледь не з пелюшок, коли прерогатива дитини навіть ще у молодших класах – фізична активність та вивчення своєї рідної мови, уміння використовувати її в повсякденному житті. Юрій Федькович про українську мову відгукувався як про «гнучку, здатну до вивчення мову, незважаючи на те, що московити і поляки намагаються її поглинути». У наш час слова саме про згубний московський вплив на нашу мову та культуру є надто актуальними [20].

У третьому томі читач знайде для себе багато мудрості в казках, придабашках, байках оповідках та загадках. Наприклад, твір «Хлопчик-сирота і його котик» особливий тим, що котик – не просто собі сентиментальна тваринка, яку діти звикли бачити у казках, а вірний друг хлопчика та помічник для дорослих у боротьбі з гризунами. Ідея котика-друга, а не іграшки для дитини, є дуже важливою, аби змалку навчати дітей тому, що тварини – це не іграшки, яких можна брати і викидати, коли завгодно, а перш за все це відповідальність і дружба на довгий час.

Також чи не найлаконічнішими в цьому томі творів для дітей є загадки. Їх можна інтегрувати у свою роботу педагогам, які працюють із наймолодшими учнями. Дітям такі «швидкі» жанри до вподоби, адже слухати якусь довгу оповідь може набриднути, а от роздумувати над конкретними творчими питаннями уже набагато цікавіше.

Зачіпає Ю. Федькович і актуальну в сьогоденні тему екології. В оповідці «Пташка» автор порушує проблему невміння молоді берегти природу, не чіпати живих створінь. У творі за час господарювання старших господарів дітей було навчено у гніздечку пташок не чіпати. Натомість, коли прийшли молоді господарі, то діти чинили наругу над пташками. Пташки полетіли з господарства, а дерева стали червиві, тож люди збідніли. Хоч варто сказати, що в наш час

молодь намагається бути більш екологічно свідомою. Ю. Федькович у своїх творах створює типи персонажів, близьких за віком до читачів, тому насамперед важливо відрізнати тексти, які підходять до використання в початковій школі, від творів для більш свідомих і дорослих дітей.

П'ятий том творів Юрія Федьковича умістив публіцистику, науково-популярні праці та мемуаристику. Актуальності вкотре набувають рядки із твору «В день скону батька нашого Тараса Шевченка...», у яких автор каже, що Москва є матір'ю всього лихого, що жадання святої крові, на яку Москва ненаситна, уже нестерпне. Така оцінка російської столиці і загалом цієї країни є дуже об'єктивною, особливо з огляду на війну у наш час. У самій передмові Богдан Мельничук каже, що «ці вогнисті рядки наче написані сьогодні, коли «мати всього лихого» анексувала Крим, коли вона веде кровопролитні бої на Донбасі» та і в інших місцях України [35].

Федькович дуже досконало розумів історичну долю України, загалом політичну ситуацію і московитів у ролі «редакторів долі» українців. Найцікавішою, на наш погляд, є Федьковичева стаття «Щоб не було запізно!». Її варто прочитати кожному українцеві, аби зрозуміти: Росія ніколи не була другом чи братом Україні. Окупанти були, є і будуть окупантами. На час написання метою статті було привернення уваги австрійського уряду до імперської політики Росії. А тепер ця стаття має доленосне значення як для українців, так і для всього європейського світу, тому вводити тексти такої тематики в роботу з учнями середньої школи є невимовно важливим [23].

Багато уваги письменник приділяв шкільним підручникам та мовленню наших учнів, засуджуючи використання полонізмів і русизмів. Юрій Федькович казав про те, що мова підручників є важливим аспектом у навчанні школярів, адже підручник певною мірою може замінити вчителя: «небагато вчителів народних шкіл на Буковині стоять на такому рівні освіти, щоб відповідати вимогам народної школи і працювати без доброго підручника». І знову ми

усвідомлюємо актуальність цих думок Юрія Федьковича і в сьогоденні. Згадаймо, як з окупованих територій вивозили всю навчальну літературу українською мовою, натомість завівши російське сміття. Адже все починається зі шкільної парти, коли формуються мовні принципи, навіть на підсвідомому рівні. Адже якщо б по всій Україні діти навчалися із підручників російською мовою, то вже через десятиліття ми побачили б плоди русифікації, і українська мова стала б «сільською», як це було у минулому, а потім узагалі була б на межі вимирання в користуванні, як білоруська.

П'ятий том також умістив фрагменти, пов'язані з драматургічними творами Федьковича. Це передмова до трагедії «Хмельницький» та два передніх слова до творів про Олексу Довбуша. Передмова до трагедії «Хмельницький» практично уся складена з цитат і лише кілька рядків на початку та наприкінці є безпосередньо словами Юрія Федьковича. На початку автор називає українську історію славною і величавою [34].

Також автор згадує тут працю Густава Фрайтага, німецького літературознавця, на чію працю «Техніку драми» він спирався, пишучи одну зі сторінок трагедії «Хмельницький». Юрій Федькович чи не перший, хто інтерпретував думки цього зарубіжного літературознавця.

Розглядаючи творчий доробок Юрія Федьковича, необхідно згадати про епістолярну спадщину, яка теж увійшла до 5-го тому літературно-художнього видання. Богдан Мельничук твердить, що листи буковинського автора цікаві не лише різномірною інформацією, а й «з художніми блискітками, сповнені правди, мудрості, краси». Чого вартий лише лист до Костя Горбала, в якому Юрій Федькович залишив такі слова: «Я наш нарід цілим серцем люблю, і душа моя віщує, що єго велика доля жде». Ці слова стали епіграфом в обласному часописі «Буковина» біля портрета автора [38].

У своїх листах Юрій Федькович тужить за рідною землею. Він не хотів помирати, адже відчував у собі ще сили творити для свого народу, «співачом

служити». Також у листі Омеляну Партицькому автор каже, що має намір написати підручники, і не лише Буквар, а й підручники з історії, арифметики, релігійної науки, географії. Листи Ю.Федьковича можна подавати учням як рідкісний знайдений скарб, цитувати, аналізувати вислови. У своїй практиці ми мала можливість використати прийом цитування на уроках позакласного читання. За допомогою найбільш яскравих висловів учні в групах склали психологічний портрет автора.

Як згадувалось раніше, Юрій Федькович був дуже послідовним противником москвофільства. І цю свою антимосковську позицію щодо переробки читанки він висвітлив у листі «До повітового цісарсько-королівського староства» 1869 року. Освітнє керівництво пропонувало переробити читанку, на що автор відмовив із кількох причин. У цьому проханні він убачав сумніви щодо своїх здібностей в укладанні підручників для школярів. Але все ж більше не хотів переробляти читанку, тому що рецензентами точно була б, як він казав, «якась креатура з-посеред скритих москвофілів, яких багато є при міністерстві». Чи не те ж саме відбувається у нас, в незалежній Україні? У міністерстві культури і досі є ті, хто підтримує двомовність на державному рівні. У цьому питанні Юрій Федькович також був пророком.

Доки український народ буде цінувати свою мову, неповторність кожної території України – діалектизми, звичаї та обряди, доки читатиме і перевидаватиме в оригіналі Юрія Федьковича та інших талановитих авторів, які до літературної мови додавали оту живу народну, доти наш народ існуватиме.

3.2 Мовні особливості творів Ю. Федьковича як об'єкт уваги вчителя

Маркована лексика, вжита буковинським автором Ю. Федьковичем, розглядає, в першу чергу, діалектизми та фразеологізми, а також архаїзми, історизми, неологізми, професіоналізми, жаргонізми, арготизми, які, йдучи за А.

Ткаченком, варто віднести до соціолекту, крім того, вульгаризми та естранизми [23].

За В. А. Папіш (2008), питанню трансформації фразеологізмів та діалектизмів приділяли увагу ряд учених, зокрема В. Д. Ужченко, О. Пономарів, І. Л. Городецька, А. П. Супрун, Т. П. Свердан. Л. Д. Давиденко, що зробили вагомий внесок у розуміння процесів трансформації фразеологізмів та діалектизмів в українській мові. Їхні дослідження сприяли розвитку фразеології та лінгвістики загалом, розширенню знань про мовленнєві явища та їхні ролі у створенні та розумінні текстів.

У сучасній лінгвістиці під діалектизмами розуміють «характерні для територіальних діалектів мовні особливості, що кваліфікуються як відхилення від літературної норми» [22]. Діалектизми можуть включати в себе різноманітні фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні особливості, які відрізняються від стандартної літературної мови. Дослідження діалектизмів у сучасній лінгвістиці дозволяє краще розуміти мовні різноманітності, вивчати мовні контакти, реалізацію мовної ідентичності та культурних аспектів мовленнєвої діяльності. Також важливо враховувати роль діалектизмів у літературі та їх вплив на створення мовленнєвого образу та аутентичності тексту.

Використання діалектизмів у повсякденному мовленні сьогодні дещо дивує сучасників. Такий подив можна пояснити незнанням та низьким володінням історією культури свого народу, нації. Це спонукає сучасних педагогів більш ретельно добирати літературні твори для вивчення у школі. Лише шляхом практичного ознайомлення школярів з діалектизмами можна виховувати патріотизм, любов до рідної мови, пізнавальний інтерес, розвивати аналітичне мислення.

Прекрасним ілюстративним матеріалом для дослідження служать трансформовані фразеологічні одиниці, взяті з художніх творів Ю. Федьковича. Він майстерно поєднував народнорозмовну мову з фольклорними елементами,

що надавало його творчості особливий колорит та автентичність [19]. Наприклад, «їхати на місто» – «І пішов він на місто, щоб вибрати дари для своєї коханої» (трансформовано з фразеологізму «їхати до міста»).

Народнорозмовні вислови роблять поетичну мову Ю. Федьковича мелодійною та емоційно забарвленою. Ю. Федькович вдало використовує різноманітні елементи народної мови, такі, як фразеологізми, прислів'я, приказки, а також специфічні мовні звороти, щоб надати своїм творам автентичності та близькості до народної мови.

У передмові до видання «Ю. Федькович (Йосип Гординський). Оповідання» В. Сімович писав: «Від самого початку літературної діяльності Федьковича [...] всі редактори львівських журналів, куди посилав поет свої твори, змінювали мову Федьковичевого оригіналу, нагинаючи її до мови творів наддніпрянських авторів» [4]. Важливим аспектом було збереження виразності інтонації, особливостей мелодії мови та специфіки мовлення персонажів. Це вимагало поєднання знань про говірки того часу, досліджень лінгвістів і, звичайно ж, власного відчуття мови. М. Нечиталюк пише: «послідовно зберігаються лексичний склад і найхарактерніші риси мови письменника (фонетичного й морфологічного походження)», але зазначає й наступне: «У творах Федьковича часто трапляються розбіжності в написанні окремих слів. Поряд з діалектними зустрічаються і правильні літературні форми або близькі до них. Такого роду непослідовність по змозі усувається; перевага надається формам написання слів, що найближче стоять до сучасних норм» [18].

Задля того, аби ознайомити учнів з широкою палітрою діалектизмів у творах Ю. Федьковича, варто використовувати багато різних методів і форм роботи, відповідно до віку учнів. Виходячи з цього, з учнями молодшого шкільного віку доцільно буде використати короткотривалу роботу зі словником, навчити дітей користуватися ним, знаходити тлумачення діалектизмів. Для розвитку творчості можна пропонувати створити свій словник діалектизмів, використаних автором.

Важливим аспектом опрацювання Федьковичевих діалектів є введення їх у мовлення школяра, цьому навчають такі завдання: придумати речення з даним діалектизмом, дібрати синоніми або антоніми до нього, написати текстове пояснення слова тощо.

Вивчення діалектизмів Федьковича з учнями старшої школи можна провести у форми великої колективної дослідницької роботи, створити проєкт, присвячений даній темі. Такий вид роботи розвине в дітей пізнавальний інтерес,

Наведемо приклади лексичних діалектизмів, що зустрічаються у творах для дітей: гута - вживається в оповіданні "Лис Микита", що означає "городня" або "запас зерна"; криничка - зустрічається у творі "Страшна помста" і вживається замість "криниця", що означає джерело або свердловина з водою; духмяна - зустрічається у "Кайдашевій сім'ї" і вживається для позначення приємного аромату або запаху; майдан - у творі "Страшна помста" Федькович вживає слово "майдан" замість "площа".

Фразеологічні: Заткай же си, дівко, на продаж ті зуби!...; „Так ти, вражий сину? – Я собі думаю, – / Зараз я ти, зараз паруна додам“...; Бих му по-стрілецьки на день добрий дав... тощо.

Гуцульський і буковинський говори є характерними для регіонів, де письменник жив та працював, тому вони стали важливою складовою його мовної палітри. Гуцульський говір використовується Федьковичем для передачі автентичної атмосфери Карпат та етнічної специфіки гуцулів. Письменник уважно відтворює мову місцевих мешканців, включаючи їхній лексикон, фонетику та граматику. Це допомагає створювати живі та автентичні образи, зближуючи читача з культурою та мовою гуцулів.

Буковинський говір також має свої особливості, але в деяких випадках може переплітатися з гуцульським, оскільки ці регіони межують між собою. Ю. Федькович використовує цей говір, щоб передати мовну манеру та колорит

буковинців, роблячи свої тексти більш близькими до реального мовлення та ментальності місцевих мешканців.

Діалектизми в мові творів Юрія Федьковича є важливим елементом, який використовується як у авторській мові, так і в мові персонажів. Він вміло поєднує різноманітні діалектні елементи з тодішніми західноукраїнським і східноукраїнським варіантами літературної мови, створюючи своєрідний мовний сплав.

За І. Г. Матвіясом, авторська мова Федьковича відзначається насиченістю лінгвістичних засобів, серед яких часто зустрічаються діалектизми, що надає його творам неповторності та колоритності. При цьому діалектизми в мові персонажів допомагають відтворити їхній характер, соціальний статус та етнічні особливості.

Цей специфічний мовний сплав, утворений з діалектними елементами та регіональними варіантами літературної мови, створює автентичний спосіб життя та мовлення народу, якого Федькович зображує у своїх творах. Такий підхід робить твори письменника ближчими та зрозумілішими для читача, а також додає їм емоційності та експресивності.

У мові творів Ю. Федьковича можна знайти різноманітні діалектні явища, які належать до гуцульського, буковинського та інших південнозахідних говорів. Гуцульський та буковинський говори особливо виділяються в його творах через їх виразність, специфіку та унікальні лінгвістичні особливості, але він також використовував елементи з інших говірок та діалектів, що сприяло багатогранності та барвистості мови в його творах. Наприклад, вживання специфічних слів та виразів, які характерні для гуцульського, буковинського та інших південнозахідних говорів.

Мовні явища у творах Юрія Федьковича, які сьогодні сприймаються як діалектизми, на момент їхнього написання вважалися нормальними та прийнятними для літературної мови того часу. Федькович справді розглядав ці

мовні риси як складову та невід'ємну частину літературної мови, яка ґрунтується на народній основі.

Письменник активно використовував мовні особливості та діалектні елементи, щоб надати своїм творам емоційної насиченості та автентичності. Це дозволяло йому краще відтворити ментальність, характери та атмосферу того часу та місця, про які він писав.

Слова є прикладами прикметникових словотвірних діалектизмів, що збереглися в творчості Ю. Федьковича. Такі діалектизми надають текстам особливого колориту та автентичності, розкриваючи культурний контекст і мовленнєві особливості певних регіонів: гордливий — «гордий», жартобливий — «жартівливий», женихливий — «готовий женитися», змінчивий — «мінливий», кремський — «кремезний», лебедій — «лебединий», маймурний — «мармуровий».

Системний словотвірний діалектизм у мові творів Ю. Федьковича становить творення вищого ступеня порівняння прикметників і прислівників за допомогою префікса май-. Наприклад, утворення "майвищий", "майвище" є характерним для західноукраїнських говірок.

У мові художніх творів письменника чимало дієслівних словотвірних діалектизмів: бачати – «Скинувши капелюха, він баче небо» (замість "бачити"); побачити – «Як пройде покоса, він побачить»; можуть – «Що тільки не можуть робити!»; казати – «Він казав: "Слава Ісусу Христу!"; береться – «Сюди береться і приїхує»; їздить – «Завжди він на красном коні їздить».

Прислівникові словотвірні діалектизми відрізняються від стандартної літературної мови в межах лексики, фонетики та морфології, і вони часто відображають місцеві особливості говорів. Недалеко – «Деся недалеко від нашого села розташована та диковинка»; спокійно – «Вони проспали цю ніч спокійно.»; тихенько - "Вулиця вже спала, тихенько», зозулякою – «Зозулякою

співає, люде здоровіють.»; ніколи – «Ніколи не бачив я такого чуда», поруч – «Він завжди стояв поруч з нею».

Зустрічаються словотвірні діалектизми серед прийменників (мість — «замість», оперед — «перед») та часток (предсе — претці, преці — «прецінь»).

У мові творів Юрія Федьковича можна знайти діалектні форми в галузі словозміни, які можуть відрізнятися від стандартних літературних форм і використовуватися для відтворення мовленнєвої практики конкретного регіону або соціального середовища. Приклади: ходити – «Вони часто ходжають разом», бігати – «Діти бігають по подвір'ю», сісти – «Сіть тут, будь ласка», пивши – «Він пивши чай, читав газету», живучи – «Живучи в селі, він знав кожного мешканця», маючи – «Маючи час, я завітаю до тебе», читаючи – «Читаючи цю книгу, я зрозумів багато нового», думаючи – «Думаючи про майбутнє, він почав планувати свої дії».

Синтаксичні діалектні риси в мові творів Ю. Федьковича передаються шляхом використання специфічних конструкцій, порядку слів та мовленнєвих зворотів, які характерні для певних діалектів або народних мовних традицій. В деяких діалектах порядок слів може відрізнятися від стандартної літературної мови. Наприклад, у деяких регіональних мовленнєвих формах може використовуватися обернений порядок слів для наголошення певних елементів речення.

Примітно, що використання синтаксичних діалектних рис у творчості Ю. Федьковича допомагає передати народний колорит та автентичність мовлення персонажів, а також створити близький зв'язок з культурою та традиціями того часу й регіону.

У творах Юрія Федьковича є багато лексичних діалектизмів, які відображають мовно-етнічну специфіку різних регіонів та говорів. Багато з цих лексичних діалектизмів були пояснені та систематизовані у різних виданнях творів письменника. Наприклад, у "Зібраннях творів Юрія Федьковича" або

інших виданнях можна знайти пояснення деяких лексичних особливостей мови, які використовував Федькович. До прикладу: гирба - «люлька», горботка - «плахта», земник - «льох» та інші.

Таким чином, вивчаючи діалектизми на матеріалі творів Ю.Федьковича, можна запропонувати школярам, незалежно від віку, дослідити запропоновану добірку творів щодо використання певних діалектизмів та порівняти частоту їх наявності у творах. Учні, за вказівкою вчителя, у малих групах досліджують однакові твори, а потім демонструють знайдені там діалектизми, за можливості, пояснюють їх значення. При цьому важливо обирати твори, що будуть легко сприйматися маленькими читачами, відповідатимуть їх віку та психологічному розвитку.

Часто в мові письменника діалектними виступають назви тварин і птиці: дроб'єта — «вівці», кукул — «зозуля-самець», трюх — «індик»; рослин і дерев: дівина — «рослина», бриндуші — «перші весняні квіти».

Говіркові слова у творах Ю. Федьковича використовуються для передачі спорідненості і свояцтва між персонажами або об'єктами: бадіка — «старший брат», бадечко — бадічко, дєдьо — дядик, нєньо — «батько», нєня — «мати», вуйна — «дядина», нанашка — «хрещена мати», тєма — «тітка», фїна — «похресниця». Такі лексичні теми близькі школярам, що робить вивчення діалектної лексики більш цікавою та легкою.

Отже, мовний феномен Юрія Федьковича виявляється у вмілому поєднанні різних діалектних варіантів української мови, зокрема східноукраїнського та західноукраїнського, з висвітленням особливостей гуцульського та буковинського говорів. Це надає його творам неповторного колориту та автентичності, роблячи його одним із найвидатніших майстрів української мови XIX століття.

Мовний феномен Юрія Федьковича виявляється не лише у вмілому використанні діалектної лексики та фразеології, але й у вдалому поєднанні різних

мовних варіантів, що дозволяє йому створювати неповторні образи та атмосферу у своїх творах, що залишаються актуальними й сьогодні.

3.3. Особливості використання творів Ю. Федьковича, які не призначені для дитячого читання

Твори Ю. Федьковича, які не призначені для дитячого читання, відзначаються глибиною та складністю тематики, а також високим рівнем мовної та художньої майстерності.

Важливо, щоб учні знали не тільки про відомі зразки писань Ю. Федьковича, але й такі, що менш знані, але потрібні для збагачення уявлень про нашого автора. Йдеться, зокрема, про працю письменника над перекладом «Слова о полку Ігоревім». На III-му Міжнародному конгресі українців проблема зв'язків «Слова о полку Ігоревім» з українською літературою була названа серед таких, що «потребують подальшого вивчення». Заборона та обмеження на дослідження цього твору навіть унеможливили адекватне його вивчення та аналіз [11].

Розблокування табу та відкриття можливості вивчення цього твору дозволить глибше розуміти його місце та значення у культурному контексті. Такі дослідження можуть виявити нові аспекти та перспективи розуміння «Слова о полку Ігоревім» та його вплив на українську літературу в цілому.

Лідія Ковалець (2010) стверджувала, що інтерес Юрія Федьковича до «Слова о полку Ігоревім» був не лише літературним, але й широким у контексті політики, національної та всесвітньої історії. Адже цей епічний твір відображає складні та важливі аспекти історичних подій, національної самосвідомості та духовної культури українського народу.

Широкий культурний контекст, який об'єднує різних письменників і художників, свідчить про глибокий і багатогранний інтерес до історії, культури та мови українського народу. Вивчення таких творів, як «Слово о полку

Ігоревім», літописів та історичних романів у контексті творів відомих письменників, таких як Шевченко, Куліш, Костомаров, Міцкевич і багатьох інших, дозволяє отримати глибше розуміння культурної спадщини та історії України.

Включення інтерпретацій Ю. Федьковича «Пісні о поході Ігоря на половців» і «Плачу Ярославни» до збірних видань «Слова о полку Ігоревім» свідчить про важливість та значення цих творів у контексті української літературної спадщини. Негативна оцінка їх з боку деяких авторів, таких, як І. Франко, Л. Новиченко, С. Пінчук та І. Костікова, може бути пов'язана з їхнім особистим баченням та вимогами до літературного перекладу. З іншого боку, позитивні відгуки, такі, як той, що наводиться від Г. Хоткевича, свідчать про визнання та захоплення якістю перекладу Федьковича. Хоткевич у своїй праці «Федькович і Шевченко. Червоний шлях» (1924) високо цінує оригінальність та вдалість перекладу, вважаючи його навіть сильнішим за оригінал [41].

Лише фахове дослідження й обговорення перекладу Юрія Федьковича «Пісні про похід Ігорів на половців» вимагає ретельного аналізу з урахуванням специфіки того часу, в якому вона була створена, а також урахування контексту культурного життя. Цей переклад відображає вміння Федьковича глибоко розуміти і відтворювати стилістику та атмосферу історичного та літературного контексту. Його переклад відзначається майстерністю та вірністю оригіналу, що дозволяє читачам отримати нові відчуття від класичного тексту.

Вважаємо доцільним говорити про цей переклад на уроках позакласного читання чи на факультативних заняттях, літературних гуртках для глибшого розуміння Ю.Федьковича як автора. Ефективним буде порівняння різних перекладів з Федьковичевим та знаходження мовних особливостей роботи буковинця (для учнів старшої школи).

Також Ю. Федькович вдало перетворював та адаптував п'єси Вільяма Шекспіра, надаючи їм власний характер та місцевий колорит. Його обробки

відображають не лише мовну та культурну спадщину, але й унікальний погляд письменника на світову класику. На це варто звернути увагу вчителям світової літератури для проведення бінарних уроків.

Юрій Федькович був важливою постаттю в популяризації української народної культури, зокрема української народної пісні. У 1862 році він опублікував сім перекладів українських пісень німецькою мовою. Це була значуща подія, оскільки дозволила відомостям про українську культуру та музику проникнути в європейське середовище того часу. Федькович був відомий своїм інтересом до української культури та мови, і його зусилля в популяризації української народної пісні відіграли важливу роль у цьому процесі [3]. Його бажанням завжди було:

Аби наша пісня й слава
Повік гомоніла
І нас далі загрівала,
Як доси нас гріла! [31]

Найраніші зразки німецькомовних творів Юрія Федьковича не збереглися, тому точна дата їхнього написання не відома. Однак знаємо, що Федькович активно вивчав німецьку мову та літературу, і його здібності щодо цього відображені в його творчості. Ліричне послання Р. Роткелю «Du kennst die göttliche Schönheit der Wesen...» було написане Федьковичем у 1851 або 1852 році. Цей твір є важливим свідченням здатності Федьковича творити німецькою мовою та про його зацікавленість у німецькій культурі, що можна вдало використати вчителям німецької мови на їхніх уроках.

Присвята «An Emilie», як і «Дезертир», демонструє вміння Федьковича перетворювати реальність через призму поезії та фантазії. У ній ліричний герой, цісарський стрілець, розповідає казку про рожу і стрільця, створюючи ілюзорний казковий світ, де реальність і фантазія переплітаються. Проте реальність нагадує

про себе, коли «Золота труба кличе», і цей казковий простір зникає, ніби його ніколи не існувало.

Справді, в ранніх часах своєї літературної кар'єри Юрій Федькович був під сильним впливом романтичної літератури, зокрема творами Йоганна Вольфганга фон Гете, Фрідріха Шиллера, Генріха фон Кляйста, Е. Т. А. Гофмана та інших представників романтизму. Ці впливи виявилися в його ранніх творах, які були написані німецькою мовою. «Der Renegat» — це один з таких ранніх творів Федьковича, який відображає його зацікавленість у німецькій літературі та відданість романтичному стилю та тематиці (за Л. М. Ковалець).

Епістолярне звернення Федьковича до Б. Дідицького з 1861 року, в якому він використовує різноманітні літературні терміни, вказує на його багатосторонній підхід до літературної творчості. Він описує свої німецькомовні твори як «німецькі думи», що свідчить про його заняття німецькою мовою та вплив німецької літератури на його творчість. Крім того, Федькович відзначає свої твори як «співанки», відображаючи своє відчуття національної ідентичності та повагу до рідної мови та літературної традиції. Це підкреслює його глибоке розуміння та відданість літературному мистецтву у всій його різноманітності. [35] Рідне, фольклорне виявляється інтерпретованим також мовою імперії, якщо йдеться в тому ж таки листі і про виконання «німецьких переводів русских народных дум».

Федькович розумів себе як поета, коли писав німецькою мовою, що може вказувати на його відчуття професійної та мистецької самоідентифікації. Одночасно він вбачав себе як співака у своїй руськомовній (українськомовній) літературі, що може відображати його підхід до вираження національної ідентичності та емоційної співпереживаності через власні поетичні творіння. Його узагальнене використання терміна "пісні" для позначення поетичних творів може свідчити про його бажання надати їм музичності та виразності, а також про його прагнення до простоти та доступності у літературному виразі [33].

Ю. Федькович один із перших в Україні зробив значний внесок у введення європейських літературних творів до української культури. Він перекладав твори німецьких класиків, такі як «Лісовий цар» Й. В. Гете, «Полонинський стрілець» Ф. Шіллера, «Лорелея» Г. Гейне та інші. Особливо відомі його переклади п'єс Вільяма Шекспіра, такі, як «Гамлет» і «Макбет».

Переробка твору «Приборкання норовливої», яка з'явилася у 1872 році в газеті «Правда» під назвою «Як козам роги виправляють», є цікавим прикладом адаптації літературного твору для публікації. Переробка твору включала зміни в структурі, мові або сюжетних деталях, щоб зробити його більш приступним для широкої аудиторії [1].

М. Драгоманов мав свою власну оцінку творчості Ю. Федьковича. Він не визнавав фразку за художньо цінну роботу, вважаючи, що автор перейшов межі правдивості, наслідуючи грубий гумор XVI століття. Фразка:

Бо ті жінки не такі,
Як їх пишуть люде злі,
Сли лиш дурнів за ніс водять,
І лиш жусом верховодять.
Та хто їм ся вкаже паном,
Тому в свій час і сніданє,
І обідець, і вечеря,
І порада люба, щира [28].

Твір Ю. Федьковича «Як козам роги виправляють» є своєрідною переробкою п'єси Вільяма Шекспіра «Приборкання норовливої». Хоча сюжети обох творів схожі, Федькович змінює деякі деталі та обставини, щоб адаптувати їх до своєї культури та аудиторії. Наприклад, змінюючи імена персонажів і додавши комічних елементів, він надає своєму твору української національної колоритності та гумористичного шарму. Така переробка може вказувати на вплив англійської літератури на творчість Федьковича, а також на його здатність

створювати оригінальні п'єси, використовуючи сюжетні мотиви з інших літературних творів. Використанням терміну "роги" в українській літературі, особливо в творах Ю. Федьковича акцентується на певних рисах характеру персонажів.

Авторам переробок у ХХ столітті вдалося відтворити частину поетичного образу, але не завжди вдавалося передати всю глибину і значення оригіналу. І. Ваніна вважає фразку Ю. Федьковича примітивною і незрівнянно нижчою за своє джерело [9]. Оцінки І. Ваніної відображають зміну підходу до переробок творів. У ХІХ столітті ставлення до адаптацій творів було іншим, і їх сприймали як своєрідні доповнення до оригіналу. Проте в ХХ столітті критики можуть бути більш критичними і бачити переробки як втрату оригінальності чи втрату якості порівняно з оригіналом. І. Ваніна вважала фразку Ю. Федьковича примітивною через низький рівень мистецтва порівняно з оригіналом Шекспіра. Такі відмітки свідчать і про складнощі переосмислення творчості Федьковича в новому контексті і на новому етапі літературної історії.

Якщо говорити про використання переробок, перекладів та авторських інтерпретацій текстів, то варто зазначити, що згадані вище тексти є достатньо вагомими для їх згадки на уроках чи позакласних заняттях. Учитель може їх пропонувати для прочитання допитливим учням, з охочими обговорити ці теми може зустрітись на факультативах чи літературних гуртках. Особливо актуально це буде для вчителів буковинського краю.

Також цікавим для обговорення з учнями та заохочення їх для глибшого ознайомлення з деякими творами Федьковича є використання кольорообразів. Аспект кольорообразів можна вдало інтегрувати в уроки образотворчого мистецтва, можливим є проведення бінарних уроків вчителями української літератури, історії рідного краю та образотворчого мистецтва. Ці уроки сформують в учнів цілісне, повніше уявлення про Ю. Федьковича як про літератора, громадсько-культурного діяча і творчу особистість [16].

Використання чорного кольору у творах Ю. Федьковича слугує для створення контрасту та підкреслення драматичних або трагічних моментів. У поемі "Дезертир" чорний колір використовується для передачі негативних аспектів подій, пов'язаних з призовом до цісарського війська та подальшими наслідками для головного героя (за О. Маленицькою). Приклади: «Загорнуло чорним градом, / І йому серце втішилося, / Втішилось, що його доля / Через черний ліс не пройшла». Чорний град тут символізує негативні наслідки долі головного героя, які він сприймає як темряву і злидні; «Чорні ворота, каламутна ріка, / Неспокійний дух». Тут чорний колір асоціюється зі смертю, негараздами та трагічними подіями, що чекають на головного героя.

Образи, пов'язані з білим кольором, можуть викликати асоціації з чистотою, світлом, невинністю та спокоєм. Білий колір часто асоціюється з непорушною красою та прозорістю, які виражаються у віршах Ю. Федьковича через зображення білих квітів, лебедів, снігу та інших об'єктів. Ці образи можуть також символізувати чистоту душі, надійність та гармонію. Використання білого кольору в літературі може мати глибокий символічний зміст і створювати ефект асоціацій для читачів, поглиблюючи їхнє сприйняття твору [16].

Мінливість семантичного навантаження білого кольору додає глибини та динаміки поемі, дозволяючи читачеві сприймати його на різних рівнях інтерпретації. Таке використання кольорів допомагає створити комплексний образ та відтворити внутрішній світ персонажів, їхні емоції та душевний стан. У поемі «Лісовий цар» білий колір асоціюється з чистотою і святістю. Наприклад, біла хустка, яку Лісовий цар віддав Іванові, символізує його доброту і чесність.

У поемі «Пуга» білий колір символізує невинність та незайманість. Наприклад, «біле личко» Пуги викликає у ліричного героя почуття втоми і тяжкості.

За О. Маленицькою, використання синтаксичних конструкцій та образів, типових для народної поезії, є характерною рисою творів Тараса Шевченка, що

на думку С. А. Ярмоленко, є характерним і для індивідуальної манери письма Ю. Федьковича. Український національний поет часто використовував синонімічні пари та образи, які відображають схожі або різні аспекти одного явища, що було характерним для народних творів.

Твори Федьковича про жовнірство, які часто мали сатиричний або гумористичний характер, мають зв'язок із сучасністю через їхню актуальність і тематичну універсальність. Вони дають можливість читачам сприймати та розуміти певні аспекти сучасного життя через призму минулого. Прочитання деяких з них на уроках зі школярами старшої школи виховає в учнів любов до рідної землі, рідного слова, повагу до військових різних часів тощо.

Збірка «Поезії» Ю. Федьковича, видана рідною мовою у 1862 році, відображала його поетичну мандрівку, демонструючи дві різні групи творів. Перша група, представлена розділом «Думи і співанки», була ближчою до народної фольклорної традиції. У цьому розділі відобразилися впливи українського народного мистецтва та пісенної культури на творчість письменника. Друга група, представлена розділом «Балади й оповідання», свідчила про готовність Федьковича до розвитку романтичних жанрових форм, які оперували як національною фольклорною основою, так і світовими романтичними зразками.

Спектр пісенних жанрів дебютанта особливо демонструє його оригінальні підходи до вживання літературознавчих дефініцій (за О. Маленицькою). Окремі з них, правда, – у вигляді «знятому», «неозвучуваному», як-от:

- послання-сонети. У цих віршах, які Федькович називає посланнями-сонетами, він використовує форму сонета для висловлення своїх думок та почуттів. Наприклад, «До руського боянства» та «До неї» – це вірші, в яких він звертається до певних тематичних образів, використовуючи сонетну форму;

- поминальна пісня. У вірші «Співацька добраніч (на скін Тараса Шевченка)» Федькович використовує пісенний жанр для вираження своєї шанобливої пам'яті про Т. Шевченка.

Надрукувавши три «гуцулки», Федькович не лише звертався до тематики гуцульського життя, а й намагався відобразити регіональну специфіку. Наприклад, використання терміну «гуцулка» в назві віршів сприймається як ознака автентичності та приналежності до гуцульської культури.

Після видання збірки «Поезії» у 1862 році у творчості Ю. Федьковича стає помітним зростання і розвиток. З'являється нова термінологія, яка вказує на розширення жанрового спектру творів. Поняття «поема» вживається для позначення окремих творів, таких, як «Пуга», «Новобранчик», «Дезертир», «Циганка», що свідчить про прагнення письменника до створення більших творів зі складною сюжетною лінією та широким художнім простором.

Письменник, реагуючи на заклик і наслідуючи приклад Т. Шевченка, створює свої власні поетичні тексти у поминальному змісті. Це свідчить про його відданість українській літературі, культурі та історії, а також про прагнення відзначити і вшанувати пам'ять мертвих.

У березневі дні, відгукуючись писаннями шевченківського поминального змісту, Федькович не лише висловлює свою повагу до Т. Шевченка як великого українського поета, а й робить акцент на важливості пам'яті та вшанування минулих поколінь [6].

Варто зазначити, що творчість Ю. Федьковича виявляється надзвичайно різноманітною та багатшаровою, а особливості його творів, які не призначені для дитячого читання, свідчать про його високий рівень майстерності та глибоке розуміння літературної, історичної та культурної спадщини.

Переклад пісні про похід Ігорів, переробки п'єс Шекспіра, поема "Дезертир" та інші твори на жовнірську тематику відображають вміння Федьковича виражати естетичні та інтелектуальні ідеї через мовні засоби та образотворчі

прийоми. Його твори є важливим джерелом для розуміння української літератури та культури в цілому, а їх актуальність зберігається й досі. Їх можна сміливо доєднати до творів програмового матеріалу та розглядати з учнями чи на звичайних уроках, чи на позакласних заходах.

Усі ці аспекти підкреслюють значення творчості Ю. Федьковича як для минулого, так і для сучасності, демонструючи важливість літературних та культурних здобутків для розвитку суспільства та формування в молодого покоління почуття національної ідентичності.

РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКИ ШКІЛЬНИХ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗА ТВОРЧІСТЮ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

4. 1. Розробка уроку з позакласного читання для учнів 6 класу ЗЗСО

Тема: Світ казок Юрія Федьковича «Підмінче» та «Місяці-королі».

Мета: поглибити знання учнів про Юрія Федьковича, його твори для дітей, повторити загальні відомості з біографії письменника, опрацювати зміст казок «Підмінче», «Місяці-королі», навчити знаходити діалектизми у творах автора, добирати синоніми до них; розвивати пізнавальний інтерес до літератури, аналітичне мислення дітей, їхнє вміння аналізувати твори, порівнювати та зіставляти ключові моменти у творах, висловлювати власну думку, аргументувати її, працювати колективно, в парах, оцінювати власний навчальний поступ; формувати навички виразного читання казок; виховувати у дітей позитивні риси характеру.

Обладнання: мультимедійна презентація, збірки творів автора, роздатковий матеріал.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Хід уроку

1. Організація класу

1.1. Привітання

- Добрий день, дорогі діти! Рада вітати вас знову на уроці літератури рідного краю, сподіваюся наша робота сьогодні буде цікавою та продуктивною, бажаю вам успіхів.

1.2. Емоційне налаштування

- Пропоную сьогодні побажати один одному чогось важливого та приємного, щоб зарядитися та продуктивно працювати. Прошу на краплинках написати свої побажання і створимо дощ бажань один одному на дошці.

2. Повідомлення теми уроку

- Сьогодні на уроці ми поговоримо про українського письменника з Буковини Юрія Федьковича. Пригадаємо його життєвий шлях, обговоримо його дві відомі казки-переробки, навчимося їх правильно і виразно читати, попрацюємо з мовою творів автора.

3. Актуалізація опорних знань

2.1. Інтерактивний прийом «Чарівний капелюх»

- А почнемо ми із пригадування біографії письменника. У цьому нам допоможе чарівний капелюх. Всередині нього є основні факти біографії Юрія Федьковича, які нам необхідно знати. Почнемо!

(учні виходять по одному до дошки і озвучують факти з біографії)

1. Юрій Федькович народився 8 серпня 1834 р. в с. Сторонець-Путилів, тепер це селище міського типу Путила

2. Батько його — спольщений шляхтич — займав на час народження сина та пізніше незначні урядові посади. Мати походила з сім'ї українського священника, проте в побуті дотримувалася селянських звичаїв — цю рису перейняв від неї й майбутній письменник.

3. Повне ім'я і прізвище — Осип Домінік Гординський де Федькович; псевдоніми: Гуцул-Невір, Юрій Коссован, О. Ф.

4. Федькович навчався у нижчій реальній школі у Чернівцях.

5. У 20 років відправився на службу до цісарської армії.

6. З самої юності почав писати лише німецькою мовою, згодом більше писав рідною українською мовою.

7. В армії зближується з жовнірами і починає разом з ними співати співанки, на їх основі написав перший україномовний вірш «Нічліг».

8. Усе життя збирав і записував фольклорні тексти.

9. Жив переважно у Сторонці-Путилові, був кілька років шкільним інспектором Вижницького округу. Він виношує плани викладання у школах

народною мовою, видає "Співаник для господарських діточок" (1869), де вміщує чимало своїх творів для дітей, складає "Буквар" (не надрукований).

10. Активно переробляв іноземні п'єси, казки та оповідання.

11. Після смерті батька переїжджає жити до Чернівців. Помер 11 січня 1888 року.

4. Засвоєння нового матеріалу

4.1. Словникова робота

Сьогодні ми будемо працювати з казками-переробками Юрія Федьковича.

- Пригадайте, що таке казка.

Казка – це народнопоетичний або писемно-літературний твір про передбачувано вигадані події чи осіб, іноді за участю фантастичних сил, який має повчальну мету.

- Пригадайте ознаки казки (фантастичність подій, чарівні персонажі і предмети, протистояння добра і зла, протилежні персонажі, добро перемагає зло)

4.2. Евристична бесіда

- На сьогоднішній урок вашим завданням було прочитати дві казки Юрія Федьковича – «Підмінче», «Місяці-королі».

- Ці казки називають казками-переробками. Як ви гадаєте, чому? Чи знаєте ви, які ще є казки-переробки Юрія Федьковича?

4.3. Метод «ПРЕС»

- Які ознаки казки ви знаходите у цих двох казках? Наведіть приклади.

4.4. Аналіз казки «Підмінче»

- Про що розповідається у казці «Підмінче»? (про каченя, яке відмінне від решти).

- Яка головна думка казки? (незважаючи на індивідуальні риси характеру і неприйняття суспільства, залишатися собою, і тоді щастя спіткає обов'язково).

- Як ви можете охарактеризувати мати-качку? (любляча, милосердна, віддана)

- Якими рисами за характеру наділена каченя-підмінче? (стійке, сміливе, добре)
- Яким рядком із твору ми можете описати головну думку? *(Тото нічо не шкочить у качачім гнізді вивестись, аби з лебединого яйця)*
- Які риси характеру засуджує автор? (пихатість, пліткарство, злість, слабкодушність)
- Чи зустрічали ви у нашому суспільстві людей з подібними рисами характеру?
- До якого типу людей зараховуєте ви себе? Чию позицію приймаєте, чию засуджуєте?
- Переробкою якої казки є казка «Підмінче»? («Гидке каченя» Ганса Крістіана Андерсена)

4.5. Аналіз казки «Місяці-королі»

- Про що розповідається у казці «Місяці-королі»? (про добру дівчину, яка жила з мачухою і зведеною сестрою, про їх стосунки)
- Визначіть головну думку казки (залишатися добрим, незважаючи на життєві обставини).
- Як ви можете охарактеризувати мачуху з донькою? (злі, заздрісні, сварливі)
- Охарактеризуйте доньку Марусю. (ніжна, добра, смілива)
- Які магічні елементи зустрічаються в казці? (живі місяці, оживлені стихії)
- Переробкою якої казки є казка «місяці-королі»? («Дванадцять місяців» Самуїла Маршака)

4.6. Робота в групах

- Об'єднайтеся у дві великі групи. Завдання у кожній групі буде однакове: Знайти відмінності в європейській казці і в казці Юрія Федьковича.

Перша група працюватиме над парою казок: «Підмінче» - «Гидке каченя», друга група – «Місяці королі»-«Дванадцять місяців». На цю роботу вам відводиться 10 хвилин. Після чого один представник з групи зачитує знайдені відмінності.

4.7. Робота з таблицею «Підбери прислів'я»

(на дошці заплутані прислів'я, учні по одному підбирають подані прислів'я до казки)

Назва казки	Приклади прислів'їв
«Підмінче»	Біда, коли один в бороні, а десять в стороні Один у полі не воїн Не було б щастя, та нещастя допомогло. Не родись красивим, а родись щасливим Не все те золото, що блищить
«Місяці-королі»	Велика душа, що велике вогнище — здалеку видно. Робиш добро — не кайся, робиш зло— зла й сподівайся. В чужих руках завше більший шматок. Залізо іржа з'їдає, а заздрий від заздроців помирає

4.8. Робота з текстом. Робота з діалектизмами

- Юрій Федьковч у своїх творах часто використовував діалектизми.
- Пригадайте, що таке діалектизми.

Діалектизм — це слово, що є характерним для певного територіального або соціального діалекту.

Юрій Федькович жив і народився у горах, населенню тієї місцевості притаманний своєрідний говір. Вони використовують слова, що відмінні від літературних слів і побутують саме на їх території проживання.

Пропоную вам в групах дослідити уривки з текстів автора, знайти діалектизми і над кожним діалектизмом надписати літературний варіант слова.

1. Була тото собі раз баба, та мала дві доньці: Маруся тай Гануся. Гануся ж була її рідна донька, для того ж ю стара любила і дула на ню як на дорогий камінь, а над Марусев збиткувалась як лиш могла, бо се не була її рідна дитина, але пасербиця, від покійної першої жінки її чоловіка донька. Але за тото ю і стара і Гануся найдужче ненавиділи, що була собі дуже красна, а то така, що нарубки до неї бувало липнуть як ті пчоли до меду, а на Ганусію ніхто і не подивитися.

2. А надвечір зайшло оно до одної маленької хатиночки, що стояла над одним дуже великим ставом. Та хатиночка була уже дуже стара, але ще старша була та бабуса Хима, що у ній проживала з своїм котом Мацьком, та й з своїов курков Рябушков, котра їй як взимі так вліті неслась, та й то щоднини. Для того ж ю бабуса і любила, як свою рідну дитину, а кота інак не звала, як лиш «синку мій»! А як узріла наше підмінче, так і врадувалась, що й сказати годі!

4. Завершення заняття

Наш урок йде до завершення. Я вважаю, ми гарно попрацювали.

4.1. Внутрішня рефлексія (Прийом «Акрослово»)

На отриманому аркуші опрацюйте акрослово.

Ф

Е *(учні вписують свої асоціації)*

Д

Ь

К

О
В
И
Ч

4. 2. Розробка уроку з позакласного читання для учнів 9 класу ЗЗСО

Тема: Юрій Федькович. Повість «Три як рідні брати» та її відгук у сьогоденні

Мета: ознайомити учнів із біографією Юрія Федьковича, подати інформацію про жовнірську творчість автора, попрацювати над визначенням діалектизмів у творі, здійснити аналіз твору «Три як рідні брати»; розвивати вміння висловлювати свою думку, характеризувати персонажів твору; формувати в учнів свідоме ставлення до подій сьогодення, виховувати патріотизм, повагу та ціннісне ставлення до захисників України.

Обладнання: збірки творів автора, відеоролик.

Хід уроку

1. Організація класу

1.1. Привітання

- Добрий день, шановні учні, рада вас бачити.

1.2. Перевірка готовності до уроку

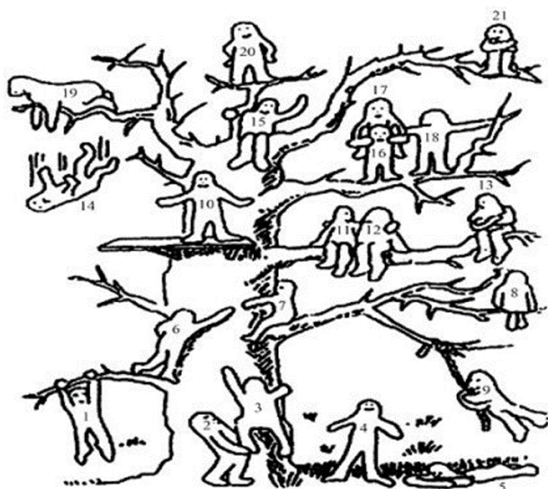
- Прошу переконатися що ви готові до нашого заняття, перевірте чи наявні у вас тексту творів на партах.

1. 3. Емоційне налаштування на урок.

Хочу запропонувати вам дуже цікаву вправу для визначення свого внутрішнього стану перед початком роботи.

Розглянете це дерево. Ви бачите на ньому і поряд з ним безліч чоловічків. У кожного з них – різний настрій і вони займають різне положення. Візьміть

червоний фломастер і обведіть того чоловічка, що нагадує вам себе, схожий на вас, має такий же настрій, як у вас. Ми перевіримо, наскільки ви уважні. Тепер

візьміть зелений фломастер і обведіть того чоловічка, яким ви хотіли би бути і на чиему місці ви хотіли б перебувати.

Позиції, які вибирає учень, є ототожненням свого реального і ідеального положення, чи є між ними розходження?

Вибір позицій № 1, 3, 6, 7 характеризує установку на подолання перешкод;

№ 2, 19, 18, 11, 12 – товарицькість, дружню підтримку;

№ 4 – стійкість положення (бажання домагатися успіхів, не переборюючи труднощі);

№ 5 – стомлюваність, загальна слабкість, невеликий запас сил, сором'язливість;

№ 9 – мотивація на розваги,

№ 13, 21 – відстороненість, замкнутість, тривожність;

№ 8 – характеризує відстороненість від навчального процесу, відхід у себе;

№ 10, 15 – комфортний стан, нормальна адаптація;

№ 14 – кризовий стан, “падіння в прірву”.

Позицію № 20 часто вибирають як перспективу учні з завищеною самооцінкою й установкою на лідерство

3. Повідомлення теми і мети уроку

На сьогоднішньому уроці ми розглянемо досить цікаву та актуальну тему. Автор, над яким ми будемо працювати, буковинець, отже, буде близький нам для сприйняття. Його манера письма дещо своєрідна, він у своїй мові широко використовує діалектизми. До того ж він працював інспектором буковинських

шкіл, написав підручник для учнів. Чи є у вас варіанти, про якого автора йшла мова?

Так, сьогодні ми говоритимемо про Юрія Федьковича.

3. Актуалізація опорних знань

3.1. Тестове опитування

Для того, аби пригадати короткі відомості з його біографії, пропоную виконати тестові завдання.

Юрія Федьковича називають першим українським письменником ...

- Галичини
- Буковини
- Закарпаття
- Лемківщини

Псевдоніми, які використовував Юрій Федькович

- Юрій Косован
- Осип Домінік Гординський де Федькович
- Гуцул-Невір

Юрій Федькович написав повість

- "Кайдашева сім'я"
- "Люба — згуба"
- "Три як рідні брати"

Творчість Юрія Федьковича насичена

- лексичними помилками
- неологізмами
- суржилом
- діалектизмами

Коли народився Юрій Федькович?

- ☐ 8 серпня 1834 року

☐ 28 серпня 1834 року

☐ 8 серпня 1844 року

В якому році були опубліковані його перші твори: німецька балада та романтичне оповідання «Der Renegat»?

☐ У 1849 році

☐ У 1859 році

☐ У 1839 році

Коли помер письменник?

☐ 11 січня 1888 р. в Чернівцях

☐ 21 січня 1888 р. в Чернівцях

☐ 11 січня 1898 р. в Чернівцях

У яких роках був редактором газети "Буковина"?

☒ У 1885 - 1888 роках

☐ У 1883 - 1888 роках

☐ У 1885 - 1889 роках

Якою мовою, крім української, писав свої твори?

☐ чеською

☐ французькою

☐ німецькою

☐ польською

Яке ім'я дали при народженні?

☐ Осип Домінік Гординський де Федькович

☐ Осип Федькович

☐ Домінік Гординський

☐ Домінік де Федькович

Де саме народився письменник?

- у Чернівцях
- у Кіцмані
- у Путилі

3. Засвоєння нових знань

3.1. Евристична бесіда. Словникова робота

- Поміркуйте, хто такі жовніри?

Жовнір – це солдат австрійського війська.

Сьогодні ми розглядатимемо приклад жовнірської творчості Юрія Федьковича, а саме повість «Три як рідні брати»

3.2. Розповідь вчителя

Батько поета, австрійський урядник, хотів бачити свого сина офіцером, і тому у 1852 році за його бажанням 18-тирічного Федьковича забирають до війська. Перебуваючи у складі 41-го полку, Федькович брав участь у поході до Італії, коли відбувалась австро-італо-французька війна 1859 року. Саме тут, перед битвою, він напише перший свій вірш "Нічліг" рідною мовою.

Тривалий час юному поету доводилось служити в Трансільванії у полку, що був сформований переважно з українців – галичан та буковинців. Йому було трохи легше від інших жовнірів, оскільки добре знав німецьку мову, що дозволило йому добре розуміти накази та команди. Натомість інших вояків, які не знали мови, командири буквально катували. Федькович усіляко старався допомагати товаришам. Солдати у вільний час захопливо слухали його розповіді про рідний край, народне горе, мужніх повстанців-опришків. Разом вони співали жовнірські народні пісні. На їх основі Федькович почав створювати власні, які дуже швидко ставали популярними навіть у тих частинах, де автора не знали.

Пізніше Федькович написав твір «Три як рідні брати», де висвітлив усі свої переживання і емоції, що стосуються цього періоду життя.

3.2. Прийом «Гронування»

- Прошу на дошці створити певний асоціативний кущ емоцій, які ви відчуваєте після прочитання цієї повісті.

(Учні записують емоції та озвучують, що саме думають про твір)

3.4. Аналіз твору

- Про що розповідається у творі? (про життєвий шлях солдата Івана)
- Назвіть головних персонажів твору. (Іван, Бая, Тоній мама і сестри Івана, жандарм, дружина Івана)
- Чим розпочинається повість?
- Хто допоміг Івану піти у відпустку додому? (побратим Бая)
- Опишіть, який шлях пройшов солдат, перш ніж потрапити до рідної домівки?
- Хто ще з жовнірів зустрічається у творі?
- Чому, на вашу думку, твір отримав таку назву?
- Як автор описує зовнішність Івана?
- Які моральні риси змальовує автор повісті?
- Сформулюйте тему твору.
- Які проблеми порушено у творі?
- Чи можемо ми порівняти події твору з подіями сьогодення? Що спільне, а що відмінне? Який висновок ми можемо зробити?

3.5. Вправа «Відновіть послідовність»

- Пропоную вам об'єднатися у групи.

Кожна група отримає фрагмент з повісті, який найбільш повно описує етапи твору «Три як рідні брати». Завдання всередині групи: визначити рядки, які є ключовими в цьому зразку для визначення його місця в творі. Після чого представник групи виголошує текст фрагмента та кріпить фрагмент на дошку. Після того, як всі фрагменти будуть на дошці, нашим спільним завданням буде відновити послідовність твору

Фрагменти:

1. А дома сум та плач. Мати розболілась, ридаючи (батька давно вже не було на світі), сестри неначе з ума зійшли, таке заводя. Лиш брат мій Онуфрій сидить собі кінець стола, неначе то не мене відібрали. Білий-білий та сухонький! — лиш очі світля!

— Братику, — кажу, — а вам мене не жалко?

Він мені на це нічо не відповів, тільки дві сльози великі-великі покотились по красному та зів'ялому тому личку.

Заплакав і я собі, попрощався та й пішов.

2. Одного вечора сидимо ми собі в касарні. Дехто ще порається коло риштунків, дехто вже покутався та люльку собі курить, з камратом розмовля дещо, а я стою собі у вікні та думаю. Аж тут прибігає капрал зо дня1.

— А нема тут, — каже, — Шовканюка Йвана?

Мене неначе серпом — чирк.

— Я осьде, — кажу.

— Завтра до рапорту; тобі лист прийшов.

3. Посмотрив за торбинку, чи є всі дари та гостинці, що у Бистриці, йдучи, накупив? Є всі, йду далі, навіть і в вікна не дивлюся, так іду. А тут так мене і тисне щось коло серця, неначе п'є що мене за серце, і дрімлеться мені, неначе я п'яний або що, а я нині і кришечки хліба в устах не мав, не то що. Да не те щоб не було; були в мене в торбинці і два калачі пшеничні плетені, і пляшка вина доброго, і риби визнини штука. "Да не буду їсти, — думаю, — домів принесу". А тут мені так і позіваєсь! "Сяду, — думаю собі, — припочину минуточку, а відтак скоріш і піду, як відотхну". Сів собі на якімсь там приулку, в очах замріїло, за серце ймило. "Це я змерз", — думаю собі; хотів встати — не здужав, повалився у сніг. Рятуй, святий Николаю, в тяжких бідах теплий наш заступниче, рятуй!..

4. А домів як прийшов, то мало з ума не зійшов, так то я застав. В хаті студінь; неня лежить на печі ледве жива, Василько пригорнувся до неї та просить хлібця, дрижучи, а я на двері.

— Добрий день вам, ненько, що дісте?

— Чи то ти там, синку? Дай же тобі боже здоровля, що прийшов, а то я вже не гадала з тобою ся видіти. Гину, синку, з студені та з голоду.

5. Іде дощ, доки іде, а відтак і сонічко загіє. Отак і на мене: Яків перенісся до мене, довг мій відроблений, попові заплачено, сестри повислужувались та повертали домів, а я сам став помалу дужати. Яків у мене як рідний брат: і мене розважає, і весну робить, і співає, як той соловій у гаю. Мені весело. Аж тут прибігає гайдук з бецирку.

6. Ти дурень, — каже Яків та й став весільної свистати. — Даєш чи не даєш за мене свою сестру?

— Хоть собі, любчику, — кажу я. — А я ж...

— Агов! — крикнув нам хтось з-за плечей (а ми оце в саду розмовляли, уже ввечер), — не роздавай усі, бо й мені треба лишити хоть одну!

Ми обіздрілись, а мій жандарик молоденький стоїть нам за плечима, але лиш у мундирі, без зброї та й паличка в руках.

— А це ви, — кажу, — пане мій золотий, ангеле мій добрий, щось-те мене два рази від смерті відкупили? Пане мій делікатний та дорогий!..

7. Тепер ми вже давно, як жонаті. Тоній держить мою сестру Олену, Яків Марію, а я знов Яковову Катерину. Такий-то вже тривок між нами любий та милий! І ґрунта маємо, і худобу, і пасіку, ще і ставок хочемо собі викопати. А з Тонієм та з Яковом жиємо собі, як ті рідні браття, сказано: Три як рідні брати.

3.6. Постановка проблемного запитання

- Поміркуйте, яка мета була в солдатів творів Юрія Федьковича. За чий інтереси вони воювали? Чи співзвучні ці інтереси з мотивацією українських сучасних воїнів? Обґрунтуйте свою думку (українські солдати воюють за

незалежність власної держави, мир у своїх домівках, а герої оповідання воювали за чужі інтереси австрійського війська)

3.7. Самостійна робота учнів над діалектизмами

- На дошці зображені фрагменти твору, оберіть один з них, випишіть у зошит діалектизми, підберіть до них синоніми з літературної мови. Введіть обрані діалектизми у речення побутового змісту.

4. Підсумок уроку

4.1. Заключне слово вчителя

- Наш урок завершується, ми сьогодні пригадали біографію Юрія Федьковча, проаналізували його повість «Три як рідні брати», визначили її актуальність, опрацювали діалектизми у цьому творі, попрацювали в парах.

4.2. Повідомлення домашнього завдання

- Переглянути відеоролик за посиланням.

<https://www.youtube.com/watch?v=f9vqOH2sadU>

ВИСНОВКИ

Юрія Федьковича справедливо вважають народним письменником. Він добре знав і у своїх творах правдиво відобразив важке життя горян, їх побут, звичаї, традиції. Події письменник оцінював із позицій народних мас. Прозові твори Ю. Федьковича вирізнялися на тлі тодішньої не тільки буковинської, але й галицької та закарпатської прози. Вони приваблювали поєднанням реалізму та романтичної піднесеності, правдивістю картин життя, міцним зв'язком з фольклором, глибоким гуманістичним змістом, поетичністю розповіді, яскравою народною мовою.

На думку Ю. Федьковича, поетичної майстерності можна домогтися, тільки припавши до багатючих скарбів усної народної творчості. Сам поет творив за зразками народних пісень, за їхніми мотивами, образами написав чимало оригінальних віршів. Як поет він народився з народної пісні. Пісня супроводжувала поета від раннього дитинства до останніх років життя.

У своїх творах він порушував важливі для простих людей питання, висловлював протест проти соціального та національного гніту, проти несправедливості.

У творах співця знайшли відображення мрії, прагнення та ідеали горян. Його оповідання, казки, притчі, байки, пригоди ввібрали в себе багатство фольклору. Народна творчість стала їх складовою частиною, вплинула і на їх форму та зміст. Завдяки своїй близькості до фольклору кращі твори ввійшли до скарбниці української класичної літератури.

Багато літературознавців доклали значних сил для дослідження творчості Федьковича для дітей. Не виключено, що подальші пошуки в архівах і періодиці призведуть до нових знахідок, пов'язаних із творчістю Федьковича як для дорослих, так і для дітей. Значний доробок письменника для дітей, який вже опублікований, не є достатньо осмислений, проаналізований, більше того, не є в

активному використанню на уроках в освітніх закладах. Разом з тим творчість письменника для дітей багатьма виховними моментами збагачує школярів, розкриває ціннісне ставлення до рідного слова, рідної мови, бережливе ставлення до книги. Читаючи та аналізуючи казки і оповідання Ю. Федьковича на уроках, можна виховати і сформувати свідому особистість. Та й без цього зрозуміло, що доробок письменника, репрезентований у ряді книг, спонукає до перегляду некоректного ставлення до творчості автора, до створеної ним лектури для юних читачів, яка є частиною загальноукраїнської і навіть загальноєвропейської художньої скарбниці.

Значення життєвого і творчого подвигу письменника можна повною мірою оцінити, лише враховуючи ті складні соціально-політичні обставини, той тиск реакції та темряви, які йому довелося долати, щоб народною мовою голосно заговорити до народу про його страждання, кликати до боротьби за торжество справедливості. Творчість Ю. Федьковича стала гідним заспівом і сильним поштовхом для дальшого розвитку нової, справді народної культури й літератури на західноукраїнських землях. А творчість для дітей є важливим складником національної школи, безперечним здобутком не тільки української, а й світової дитячої літератури.

Твори письменника для дітей стали гарними зразками для вивчення та опрацювання в закладах загальної середньої освіти. Завдяки цьому учні матимуть змогу повною мірою досягнути історію та літературу рідного краю. Прозові твори для молодших школярів культивуватимуть у дітей найкращі моральні риси. Натомість використання творів, які нібито не призначені для дитячого читання, сприятимуть інтелектуальному розвитку юних читачів, вихованню у них патріотизму, національної гідності та свідомості.

Залучення творів Юрія Федьковича до навчального процесу є неодмінним завданням сучасної школи, запорукою її подальшого поступу. Це залучення

сприятиме поглибленню компететності вчителів, а відтак і їхніх вихованців, націлених на практичне використання здобутих знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анісімова А. І. *Англістика та американістика* : збірник наукових праць Дніпро: ЛПРА, 2014. № 11. С. 58-62.
2. Ваніна І. Г. *Українська шекспіріана*. Київ : Мистецтво, 1964. 204 с.
3. Возняк М. *Історія української літератури*: [у 2 кн.]. Київ: Либідь, 1993. 442 с.
4. Гуйванюк Н. Лінгвокультурологічні виміри онімного простору творів Юрія Федьковича для дітей. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. 2007. № 356-359. С. 89-94.
5. Добржанський О. Юрій Федькович і початки українського національного відродження на Буковині. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. 2005. № 274-275. С. 7-11.
6. Жулинський М. Тарас Шевченко: *У кн. Слово і доля*. Київ: А.С.К. 2002. С. 674-685.
7. Загайко П. К. Вивчення творчості Юрія Федьковича. Посібник для вчителів. Київ: Радянська школа, 1981. 112 с.
8. Заїць В. Мовна картина світу гуцула другої половини ХІХ століття (за художньою та епістолярною спадщиною Ю. Федьковича). *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2016. № 2 (36). С. 352-355.
9. Івасюта М. Лінгвостилістичні студії Надії Бабич. *Лінгвостилістичні студії*, 2018. С. 63-73.
10. Ковалець Л. Літературознавчий лексикон Ю. Федьковича: спроба цілісного прочитання. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. Філологія. Збірн. наук. праць*. 2017. С. 100-109.
11. Ковалець Л. «Слово о полку Ігоревім» у контексті ідейно-творчих інтересів Юрія Федьковича." *Слово і Час*, 2010. № 7, с. 51-58
12. Ковалець Л. *Сторінками життя і творчості Юрія Федьковича: навчальний посібник*. Чернівці: Рута, 2005. 166 с.

13. Кодлюк Я., Одинцова Г. Розповіді про письменників: посібник для вчителя початкових класів. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 128 с.
14. Луценко І., Подолинний А. Чайковський Б. Українська дитяча література. Хрестоматія. Ч. 1. Київ: Вища школа, 1992. 381с.
15. Луценко І., Подолинний А. Чайковський Б. Українська дитяча література. Хрестоматія. Ч. 2. Київ: Вища школа, 1992. 286 с.
16. Маленицька О. Кольороназви в поезії Юрія Федьковича. *Лінгвостилістичні студії*, 2016. С. 131-143.
17. Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Чернівці: КП видавництво «Золоті литаври», 2005. 432 с.
18. Матвіяс І. Г. Відбиття говорів у мові творів Юрія Федьковича. *Мовознавство*. 2009. №5, с. 37-43.
19. Мовчун А.І: Українська література для дітей.: хрестоматія. Київ: Арії, 2011, 592 с.
20. Наєнко М. Художня література України Ч. І. Від міфів до реальності. Київ: 2005, 660 с.
21. Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича / упор. О. І. Дей, О. С. Романець. Київ: Музична Україна, 1986. 224 с.
22. Папіш В. А. Діалектизми як компоненти фразем (на матеріалі художньої прози Закарпатоукраїнських письменників 40-90 рр. ХХ ст.). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2008. № 12, С. 162-164.
23. Семанюк Н. Марко Черемшина і Юрій Федькович. *Статті та матеріали*. Чернівці, 1959. С. 173-178.
24. Федькович Ю. Вибрані твори. Вірші, балади, поеми, прозові твори. Київ: Дніпро, 1971. 384 с.
25. Федькович Ю. Вибрані твори. Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1953, 311 с.

26. Федькович Ю. Твори. Київ: Молодь, 1974. 224 с.
27. Федькович Ю. А. Твори у двох томах. Київ: Літвидав України, 1960. Т. 2. 336 с.
28. Федькович Ю. А. Твори: у двох томах. Т.2: Повісті, оповідання, казки, драматичні твори, листи. Київ: Дніпро, 1984, 426 с.
29. Федькович Ю. А. Твори у двох томах. Т.1: Поезії. Київ: Дніпро, 1984. 463 с.
30. Федькович Юрій. Твори. Т. 1.: Поезія Ч. 1. Лірика / Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук, Л. М. Ковалець, Л. М. Черняк. Чернівці: Буковина, 2004. 270 с.
31. Федькович Юрій. Твори. Т. 1.: Поезія. Ч. 2. Ліро-епічні та епічні твори / Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук, Л. М. Ковалець, Л. М. Черняк. Чернівці: Буковина, 2009. 263 с.
32. Федькович Юрій. Твори. Т. 2.: Проза. Повісті та оповідання / Б. І. Мельничук, Л. М. Ковалець, Л. М. Черняк. Чернівці: Буковина, 2010. 304 с.
33. Федькович Ю. Твори. Т. 3.: Проза. Повісточки. Казки. Фрашки. Придибашки. / Л. М. Черняк. –Чернівці: Буковина, 2011, 223 с.
34. Федькович Юрій. Твори. Т. 4.: Драматургія / Б. І. Мельничук, Л. М. Ковалець, Л. М. Черняк. Чернівці: Буковина, 2014, 320 с.
35. Федькович Ю. Твори. Т. 5: Публіцистика. Науково-популярні праці. Листи. / Л. М. Черняк. - Чернівці: Буковина, 2022, 315 с.
36. Федькович Ю. Словопоказчик мови творів письменника. Чернівці: Місто, 2004. 122 с.
37. Федькович Ю. Щоби знали руські діти: вибрані твори. Чернівці: Книги ХХІ, 2004, 304 с.
38. Филипчук О.І. Юрій Федькович — корифей національного відродження на Буковині. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. 40 с.

39. Франко І. Молодий вік Осипа Федьковича. Зібрання творів у 20-ти т. Т. 17. Київ: Держлітвидав України, 1955. С. 204-217.
40. Хоткевич Г. Федькович і Шевченко. Червоний шлях. 1924. № 10. С. 174-215
URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000014581> (Дата звернення: 19.05.2024)
41. Цвіт шовкової косиці: пісні на слова Юрія Федьковича то про нього / упор. та нотографія К. Смалъ. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. 164 с.
42. Чижевський Д. Поза межами краси (До естетики барокової літератури). Нью-Йорк: Українсько-американське видавниче товариство, 1952. 22 с.
43. Шалата М. Й. Юрій Федькович. Життєвий і творчий шлях. Київ: Дніпро, 1984, 239 с.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Chyzhevskiyi_Dmytro/Poza_mezhamy_krasy/
(Дата звернення: 12.03.24)
44. Шевченко С. Просвітницька і педагогічна діяльність Юрія Федьковича або миттєвості сьогодення. *Наука і техніка сьогодні*. Київ, 2023. № 3 (17) URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/4156> (Дата звернення: 10.10.2024)
45. Юрій Федькович у спогадах сучасників / упор. Л.Ковалець. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2019. 320 с.
46. Ящук І. С. Юрій Федькович: цікаві сторінки творчості. Чернівці, 1994. 224 с.